

Kvalita života rodin s více dětmi

Martina Svobodová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina SVOBODOVÁ**
Osobní číslo: **H118300**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Kvalita života rodin s více dětmi**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- posouzení (analýzu) kvality života rodin s více dětmi,
- životní hodnoty, postoje a zájmy těchto rodin,
- úroveň výchovy a možnosti trávení volného času,
- pohled na vnímání kvality života z hlediska vývoje.

Součástí práce bude kvantitativní výzkum realizován formou dotazníkové metody.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Lukášová, H. Kvalita života dětí a didaktika. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-784-8.

Možný, I. Česká společnost. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

Payne, J. Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-657-0.

Plháková, A. Učebnice obecné psychologie. Praha: Academia, 2004, ISBN 978-80-200-1499-3.

Vadurová, H., Měhlpachr, P. Kvalita života. Teoretická a metodologická východiska. Brno: MU, 2005. ISBN 80-210-3754-7.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Měhlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

MARTINA SVOBODOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 15. 4. 2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na kvalitu života rodin s více dětmi. Cílem této práce je specifikovat kvalitu života těchto rodin v různých oblastech rodinného prostředí, zmapování jejich životních hodnot, postojů, zájmů, posouzení úrovně výchovy a možnosti a realizace trávení volného času. Práce se zabývá problematikou rodiny, jejím významem a funkcí. Charakterizuje současnou podobu rodiny a společnosti, upozorňuje na hodnotu mezilidských vztahů, vymezuje pojem kvality života a jeho pojetí z hlediska sociálně-pedagogického. Je zde také poukázáno na faktory, které ovlivňují počet dětí v rodině.

Klíčová slova:

Kvalita života, rodina s více dětmi, současná rodina, transformační změny, výchovné postoje, hodnotová orientace, mezilidské vztahy, gender, volný čas, sociodemografické faktory.

ABSTRACT

This bachelor work concerns the quality of life in families with three and more children. The aim of this work is to specify the quality of life of these families in various fields, to identify their values, attitudes and interests, to measure the level of upbringing and the spare time possibilities and activities. The work deals with family issues and the importance and role of the family. It describes the current appearance of family and society, it draws attention to the value of interpersonal relationships, it explains the concept of quality of life and its interpretation from a social-pedagogical point of view. Furthermore, the factors which influence the number of children in the family is also pointed out.

Keywords:

Quality of life, family with three and more children, present-day family, transformational changes, upbringing attitudes, value orientation, interpersonal relationships, gender, free time, sociodemographic factors.

„Dělej, co umíš, s tím, co máš, tam, kde jsi!“

T. Roosevelt

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za vstřícný přístup, metodickou pomoc, podporu a odborné rady, které mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, jež mi poskytla v průběhu celého studia a při zpracování mé bakalářské práce. Velmi si toho vážím.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RODINA	11
1.1 DEFINICE POJMU, RŮZNÁ POJETÍ	11
1.2 VÝZNAM A FUNKCE RODINY	13
1.3 CHARAKTERISTIKA SOUČASNÉ RODINY A RODINA S VÍCE DĚTMI.....	15
1.4 ROZDĚLENÍ ROLÍ V RODINĚ	19
1.5 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDÍ RODINY A VÝCHOVNÉ POSTOJE A STYLY RODIČŮ.....	21
2 KVALITA ŽIVOTA	27
2.1 VYMEZENÍ POJMU.....	27
2.2 DIMENZE A ROZSAH KONCEPCE KVALITY ŽIVOTA.....	28
2.3 POJETÍ KVALITY ŽIVOTA ZE SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÉHO HLEDISKA.....	30
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ POČET DĚTÍ V RODINĚ	35
3.1 HODNOTOVÁ ORIENTACE RODINY	35
3.2 SOUČASNÁ PODOBA SPOLEČNOSTI.....	36
3.3 SOCIODEMOGRAFICKÉ FAKTORY V ČÍSLECH.....	39
3.4 RODINNÁ POLITIKA, CÍLE A NÁSTROJE.....	40
3.5 SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
4 METODOLOGIE	45
4.1 CÍL VÝZKUMU A FORMULACE VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45
4.2 POUŽITÁ METODA A CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	45
4.3 POSTUP A TECHNIKA SBĚRU DAT	47
4.4 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	49
4.5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	60
ZÁVĚR	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	65
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	69

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je kvalita života rodin s více dětmi. Toto téma jsem si zvolila, neboť sama mám pět dětí a zajímá mě, jaká je kvalita života s více dětmi i u jiných rodin. Otázkou vícedětných rodin se dnes zabývají různé sociologické i demografické studie. Postoj společnosti k vícečetným rodinám je nejednotný, často je na tyto rodiny nahlíženo jako na někoho, kdo se vymyká „běžnému modelu“ české společnosti. Dnešní postmoderní společnost má o oblasti rodinného života zcela jiné představy a názory, vyznává jiné priority. Jedním z možných důvodů této skutečnosti je transformace společnosti, změna životního stylu, proměna celkové struktury rodiny, včetně proměn demografických, rychlý růst společenských změn a ekonomického rozvoje.

Cílem této práce je analýza kvality života rodin s více dětmi, zmapování jejich životních hodnot, jejich postojů a zájmů. Důležitým bodem bude posouzení úrovně výchovy v kontextu vícedětné rodiny a možností a realizace trávení volného času. Cílem je tedy specifikovat kvalitu života v různých oblastech rodinného prostředí.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. První kapitola teoretické části se zabývá vymezením pojmu rodina, jejího významu a funkcí. Dále je zde charakterizována současná podoba rodiny, rozdělení rolí v rodině a výchovné postoje a styly rodičů. Stěžejní bude také objasnění pojmu „rodina s více dětmi“, neboť tento pojem může být pro každého jedince vnímán subjektivně. Vícedětná rodina bude tedy v tomto případě pojata a definována jako rodina se třemi a více dětmi.

Ve druhé kapitole zaměřuji svoji pozornost na kvalitu života, jeho vymezení, různé dimenze a přístupy z psychologického, pedagogického nebo sociologického hlediska. V další části představuji pojetí kvality života z hlediska sociálně-pedagogického, a to v oblasti vzájemných vztahů, rodinných vazeb, prostředí, ve kterém jedinec žije, a realizace volného času.

Ve třetí kapitole bych chtěla poukázat na faktory, které ovlivňují rozhodnutí rodičů mít či nemít více dětí, a jaké faktory jsou z nich pro toto rozhodnutí nejdůležitější. Stručně také vystihnu význam hodnotové orientace rodiny, současné podoby společnosti, a krátce uvedu oblasti rodinné politiky, jejích nástrojů a cílů.

Teoretická část bude vycházet z obsahové analýzy dostupné odborné literatury, která se zabývá problematikou rodiny, kvality života, aspekty výchovy dětí, životními hodnotami a psychologickou stránkou rodinných vztahů. Ve své práci čerpám také z internetových zdrojů, neboť odborná literatura, jež se zabývá tématem rodin s více dětmi, je na našem trhu zastoupena pouze sporadicky.

Praktická část je věnována výzkumnému šetření. Zvolila jsem si kvalitativní metodu, která bude realizována formou polostrukturovaného rozhovoru. Důvodem této volby je povaha dané problematiky i možnost tuto oblast zkoumat více do hloubky. K tomuto účelu jsem za výzkumný soubor zvolila deset rodin se třemi a více dětmi. Základní výzkumná otázka zní: Jak vnímají rodiny s více dětmi svou celkovou životní úroveň? Výsledky rozhovorů budou začleněny přímo do textu a podrobně interpretovány. Z nich následně vyvodím závěry.

Závěr práce je shrnutí jednotlivých kapitol. Je doplněn reflexí, která plyne z výsledků výzkumného šetření, v kontextu s významem pro sociální pedagogiku.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

V současné kultuře je rodina v celospolečenském měřítku vnímána jako monogamní, tedy muž, žena a děti. Kdybychom položili lidem otázku, aby definovali pojem rodina, zajisté by se většina z nich v konečné rovině shodla na podobné verzi či formě, a to otec, matka a děti. Místo, kde tito lidé nalézají pocit bezpečí, jistoty a lásky. Na tento pojem chci však nahlédnout také očima pedagogů, psychologů, sociologů, z pohledu právního odvětví či jiných vědních disciplín.

1.1 Definice pojmu, různá pojetí

Najít vhodnou definici rodiny je obtížné, a to hned ze dvou důvodů. Prvním je oblast použití tohoto pojmu, dalším, neméně významným důvodem, jsou hodnotová východiska, v závislosti na civilizačním a kulturním prostředí dané společnosti. V jednotlivých vědních oborech a odvětvích se pojem rodina navíc ještě odlišuje v souvislosti s metodologickými postupy, různými oblastmi výzkumu, a v neposlední řadě v závislosti na pojmovém aparátu (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 9).

Pokud hovoříme o rodině, máme tendenci si ji představovat jako úplnou nukleární rodinu, tedy otce, matku a jejich děti. Naneštěstí tyto rodiny tvoří pouze třetinu všech rodin. Ani nukleární rodina však není autonomní, soběstačnou společenskou institucí. Schopnost řádné výchovy dětí, a vyrovnávat se s různými potížemi je dávana do souvislosti s napojením rodiny na své sociální okolí, přesněji definováno na „sociální síť rodiny“. Zahrnuje nejen rodinné členy, ale také příbuzné, přátele a známé. Mnohé aspekty prosperity rodin jsou závislé na vazbách v širší rodině. Její potřebnost se projevuje v různých životních etapách a událostech, především v zátěžových, náročných situacích, jako např. narození dítěte, nemoc, postižení, kdy se právě v těchto sociálních událostech ukazuje velikost a kvalita podpůrné rodinné sociální sítě (Matoušek, 1993, s. 38–39).

Na mnohoznačnost pojmu „rodina“ poukazuje Keller (2008, s. 45), kdy pokládá za nutnost rozlišovat rodinu manželskou, jež tvoří muž, žena a jejich děti, a rodinu rozšířenou. Význam v tomto rozlišení spatřuje ve vývojové odlišnosti obou těchto institucí a zásadními změnami jejich funkcí.

V pojetí Krause (2011, s. 58) je rodina vnímána především jako výchovná instituce, je prvním výchovným činitelem od narození dítěte. Rodina je nenahraditelným prvkem v oblasti emocionálního vývoje dítěte, kdy mu poskytuje citové zázemí, bezpečí a jistotu.

Fontana (2010, s. 36) poukazuje na rodinu jako na nejdůležitější jednotku veškerého společenského vývoje dítěte. V rodině se ustavují první vazby dítěte, v rodině se učí mnohým sociálním rolím.

Jak uvádí Kraus (2008, s. 79), zůstává rodina pro člověka přes všechny problémy a peripetie, kterými prochází ve svém historickém vývoji, i na počátku nového století, nepostradatelnou a ve své funkci těžko nahraditelnou institucí. Je nejdůležitějším a nezastupitelným mechanismem v předávání hodnot z generace na generaci, a zároveň je nejvýznamnějším socializačním činitelem.

Založení, velikost a způsob rodinného soužití nebyly v našem civilizačním okruhu až do 19. století věcí individuální volby. Nové rodiny se zakládaly např. kvůli státu a zájmům rodů, z nichž manželé pocházeli. Postmoderní rodiny již nejsou zakládány z důvodu reprodukce populace či k prospěchu velkým společenstvím lidí. Hlavním důvodem zakládání je uspokojování citových potřeb partnerů, nikoli dětí (Matoušek, 2008, s. 181). A jak Matoušek pokračuje, stabilita těchto rodin, z čehož logicky vyplývá, stojí a padá s citovou bilancí tohoto partnerského vztahu.

Rodina je, jak je výše zmíněno, stále považována za základ státu. Muselíková, Vaňková, Vodičková (2012, s. 127) vidí rodinu jako skupinu, ve které existují vnitřní rodinné vazby, jež regulují fungování rodiny. V takové rodině se přenášejí tradiční vzorce chování. Současná podoba rodiny, a také postoj společnosti k rodině, je tedy výsledkem její interakce především na společenské podmínky, které rodina byla nucena akceptovat a postupně je převzít tak, aby mohla fungovat.

Z pohledu sociologie je rodina malá sociální skupina, která je charakteristická vztahem rodičů a dětí, na základě manželství a příbuzenství. Vzájemné vztahy jednotlivých členů rodiny jsou určeny jejich city, tradicemi, postoji a v moderních společnostech i právem, církví a jinými institucemi. Každá rodina si tak vytváří své individuální, specifické duchovní i kulturní prostředí. V rámci tohoto prostředí se jednotliví členové

navzájem formují (Jilčík, Zapletal, 2008, s. 31). Uvnitř rodiny fungují tedy hierarchicky uspořádané rodinné vztahy, každá rodina má svá vnitřní pravidla, své role.

Další sociologický pohled prezentuje Možný (2006, s. 14–15) a podotýká, že z pohledu sociologie rodina představuje sociální zařízení, ve kterém je základním a ústředním prvkem vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti. Tento prostor nemění vnitřní uspořádání ani habitus¹, je tedy stabilizujícím prvkem společnosti, kterou brání před chaosem a zhroutilím.

Rodina je skupina lidí se společnou historií, jak píše Sobotková (2001, s. 22), současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených vztahů. Používá pojem rodina pro členy, kteří mezi sebou mají blízký, intenzivní, emocionální vztah.

Dle vyčtených definic je vidět různorodost pojetí rodiny. Za společné prvky lze považovat uspokojování citových potřeb a blízké vztahy, kde se promítají city, tradice, postoje, a v neposlední řadě instituce jako nejdůležitější a nezastupitelná složka v emocionálním vývoji dítěte. Zároveň je evidentní, že rodina je nejvýznamnější součást společenské struktury, že je a měla by být atributem celého lidstva.

1.2 Význam a funkce rodiny

Význam rodiny spočívá zejména v předávání zvyků, tradic, kulturních hodnot a návyků. V rodině se osvojuje mateřský jazyk jako základní prostředek komunikace. Nezbytnou funkcí je plnění socializačních rolí, kdy se rodina stává základním socializačním činitelem. Neopomenutelná funkce je i materiální zabezpečení rodiny.

Kraus a Poláčková se k funkcím rodiny vyjadřují takto: „*Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.*“ (Kraus, Poláčková et al. 2001, s. 79).

---

¹ Celkový vnější vzhled, souhrn zjevných charakteristických vlastností a předpokladů.

Mezi další funkce rodiny Kraus a Poláčková (2001, s. 79–83) řadí:

- **Biologicko-reprodukční funkce** – význam této funkce je nejen pro společnost jako celek, ale také pro jedince, který rodinu tvoří. Aby se mohla společnost zdárně vyvíjet a fungovat, potřebuje stabilní reprodukční základnu. Je tedy v zájmu společnosti, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní.
- **Sociálně-ekonomická funkce** – rodina je zde vnímána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Vlivem zapojování jejich členů do sféry výrobní i nevýrobní, v rámci výkonu určitého povolání, se rodina stává důležitým spotřebitelem, na kterém je závislý trh. Poruchy této funkce mají za následek hmotný nedostatek rodin, a z toho často plynoucí důsledek ve formě nezaměstnanosti či zvyšování životních nákladů.
- **Ochranná funkce nebo také pečovatelská** – spočívá v zajišťování základních životních potřeb, především biologických, zdravotnických a hygienických. Proto dnešní společnost od rodiny očekává větší spoluúčast a aktivnější plnění této funkce.
- **Socializačně-výchovná funkce** – rodina je primární výchovná instituce, kde dítě získává první zkušenosti, kde si osvojuje základní návyky, prvky, vzorce a způsoby chování, které potřebuje znát ke vstupu do života a společnosti.
- **Emociální funkce** – žádná jiná instituce nedokáže vytvořit tak potřebné a důležité citové zázemí, pocit bezpečí, jistoty a lásky jako ve „zdravé“, fungující rodině². V tomto směru je tato funkce nezastupitelná.

Obdobné rozdělení můžeme spatřit u Jilčíka a Zapletala (2008, s. 32), kteří rozlišují tyto základní funkce rodiny:

- biologická,
- předávání kulturního dědictví,
- poskytování materiálního zabezpečení,
- uspokojování citového a rozumového vývoje jedince,
- uplatňování společenské kontroly nad jednotlivými členy v rodině.

---

² Současné rodiny ztrácejí stabilitu, mění se jejich základní a původní uspořádání, narůstá počet rozvodů, rodiny jsou deprimované a dezintegrovány, rozpadají se.

Význam rodiny spočívá v její výchovné složce, na které se rodina zásadním způsobem podílí od narození, po celé období předškolního věku, při přípravě dítěte na vstup do školy i při rozvíjení zájmů. Zásadní roli hraje také při rozhodování o profesionální dráze jedince, později jako pomoc s přípravou na založení vlastní rodiny. Rozhodující návyky, vzorce chování a celkový životní styl si do své budoucí rodiny člověk přenáší z rodiny vlastní (Kraus, Jůzl et al. 2011, s. 58).

Význam rodin souvisí i s hodnotami, které daná rodina demonstruje. Rodina by měla být odrazem charakteristických prvků, jako jsou zázemí a útočiště, kde jednotlivý její člen nachází pocit bezpečí, jistoty, sounáležitosti a vzájemné opory. Dítě se pak v takové rodině vyznačuje zdravým sebevědomím a vědomím vlastní identity.

1.3 Charakteristika současné rodiny a rodina s více dětmi

Model současné rodiny vychází z řady důležitých a neopominutelných skutečností, které výstižně vystihuje Kraus a Poláčková (2001, s. 83–84):

- Mnohé funkce v rodině převzaly jiné instituce.
- Mění se oblast zakládání rodiny – značná volnost, ztráta rituální podoby. Vzrůstá podíl rodin, které jsou založené na soužití partnerů, aniž by uzavřely manželství.
- Pokles a ztráta stability rodiny – děje se tak především z důvodu stále stoupající rozvodovosti a emancipaci žen ve společnosti.
- Nastávají proměny v celkové struktuře rodiny – běžné dvougenerační soužití je nejen na ústupu, ale téměř mizí. Dalším faktorem je pokles dětí v rodině, narůstá počet jednočlenných domácností.
- Rozvoj a pokrok zaznamenává antikoncepce a plánované rodičovství³ – snižuje se počet „nechtěných“ těhotenství, přičemž postoje k umělému přerušení těhotenství jsou značně liberální⁴.
- Prodlužuje se délka života – v té souvislosti i trvání rodiny po odchodu dětí, prodloužení doby, ve které žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti.

³ Plánované rodičovství jako strategie manželského či partnerského páru, která vede k plánování, regulaci a kontrole těhotenství, především počtu narozených potomků, ale i věku, v němž žena otěhotní.

⁴ Liberální ve znamení osobní svobody, svobodného rozhodnutí a akceptovatelného a tolerantního postoje.

- Změny nastávají i v organizaci rodinného cyklu – děti se rodí rodičům často až ve vyšším věku, a to z důvodu stále pokračujícího trendu časového posunu rození dětí. Posouvá se tak i věk prarodičů, kteří jsou navíc ještě stále zapojeni do pracovního cyklu.
- Vzrůstají nároky na čas strávený v pracovním procesu (týká se nejen mužů, ale i žen z důvodu zvyšující se kvalifikovanosti, vzdělanosti a zaměstnanosti) – logicky se tak zkracuje čas strávený s dětmi. Důležitá je také otázka „kvality času“, který je dětem a ostatním členům věnován.

Jelikož instituce přebírají mnoho funkcí, které náleží rodině, stává se rodina, jak prohlašuje Singly (1999, s. 20) „*jen jakýmsi reziduem⁵ původní rodiny*“.

Na důsledky zbavení mnohých původních funkcí rodiny, které převzal stát, upozorňuje i Keller (2008, s. 59), a to v poklesu nutnosti zachovávat původní založenou rodinu, což vede často k rozpadu manželství.

V obdobném pojetí je současná rodina charakteristická především dvěma základními rysy: „privatizací“, což znamená, že kvalita rodiny je často určována a posuzována kvalitou interpersonálních vztahů mezi jednotlivými členy v rodině a její „socializací“, neboť do ní stále ve větší míře zasahuje stát. Rodina se stále více stává oblastí, ve které si jednotlivci chrání svou individualitu, a současně se stává prostředkem státu, jenž reguluje, kontroluje, ale také podporuje vztahy mezi jednotlivými členy rodiny (Singly, 1999, s. 9).

Transformační změny v oblasti rodiny jsou determinovány změnami v objektivním postavením mužů a žen ve společnosti (ovšem i jeho reflexí ve společenském vědomí⁶). Ekonomický tlak způsobuje ekonomickou aktivitu obou partnerů, což má mnohdy za důsledek zkracování doby času stráveného s dětmi za účelem socializace. Se souvisejícím tlakem společnosti a probíhajícími transformačními procesy se musí rodiny adaptovat na nové podmínky ve sféře sociální nejistoty a oslabení státního paternalismu. Nastává výrazná majetková diferenciacce mezi jednotlivými členy ve společnosti. Tyto změny produkují změny v demografickém chování populace, a to

⁵ Rodina se stává zbytkem původní rodiny, ve smyslu neuplatňování všech funkcí, které jí byly vlastní a měla na ně výsadní právo.

⁶ Společenské vědomí je odrazem prvků, tradic, zvyků, odrazem minulosti, současnosti, ale i budoucnosti individuálního vědomí, které se opakují ve velkých skupinách a společnostech.

v oblasti sňatečnosti, porodnosti apod. Mění se jak strategie a vzorce chování, tak i jejich hodnotový aspekt (Tuček et al., 1998, s. 7–8).

Současná rodina se také vyznačuje změnami v oblasti sociálních rolí rodičů. Postupně upadá dřívější výsadní mocenské postavení mužů v rodině. Souvisí s právy, ale i povinnostmi, které získala žena, a jež dříve náležely jen muži. Důležitá a ničím nenahraditelná je však přítomnost obou „*vzájemně komplementárních rodičovských rolí*.“ Podíl obou rodičů na socializačním procesu dítěte naráží na problém ve chvíli, kdy se oba snaží uplatnit především ve své profesi (Kraus, Poláčková et al. 2001, s. 81).

Charakteristika současné rodiny řeší i otázku materiálního zabezpečení. Je samozřejmostí, že rodiny s dětmi pocítují tento problém mnohem zřetelněji než rodiny, ve kterých nežijí nezaopatřené děti. Přitom nejde pouze o aktuální téma, ale o otázku, kterou budou nuceny rodiny řešit i v budoucnosti (Tuček et al. 1998, s. 7).

Je evidentní, že na podobu současné moderní rodiny má vliv především rychlý ekonomický rozvoj a transformační změny ve společnosti v různých oblastech. Na její pozitivní utváření má především vliv demografický vývoj, ale i tzv. „dvoukariérové manželství“⁷ a celková konstelace rodiny. Sociologické a demografické studie ukazují především na pokles sňatečnosti a porodnosti. Jako stěžejní vliv na tyto změny má hodnotová orientace ve společnosti.

V této podkapitole bych chtěla také objasnit pojem „rodina s více dětmi“. Tento termín je subjektivně vnímán⁸, neboť každý si pod ním představuje jiný počet dětí. Vícedětnou rodinu pro účely mé práce charakterizují jako rodinu, která má tři a více dětí. V dnešní společnosti však převládá představa ideálního počtu dětí, která se blíží tzv. „dvoudětnému modelu“. Počet dětí v rodině je soukromé, intimní rozhodnutí rodičů, které vychází z jejich vlastního přesvědčení. K rozhodnutí mít či nemít více dětí tyto rodiče často přivádí i vnější celospolečenský tlak. Často jde však o nastavení hodnot, které jsou nejen ve společnosti, ale i v rodině spíše než ekonomické problémy.

⁷ Manželství či partnerství, kde oba členové realizují svůj profesní růst, především vysokoškolsky vzdělání tvůrčí pracovníci, kdy kariéra vyžaduje neustálé sebevzdělávání a vysokou pracovní angažovanost (Možný, 2006, 184–187).

⁸ Souvisí s výběrovostí vnímání, přijetím toho, co je zřetelné a dominující.

Dle Národní koncepce rodinné politiky (2005, s. 41) rodiny se třemi a více dětmi představují v ČR 8,3% všech rodinných domácností s dětmi. Z toho rodiny se třemi dětmi tvoří 6,9% a rodiny se čtyřmi a více dětmi 1,4%. Vícedětné rodiny reprezentují čtyři různorodé skupiny:

- Do první skupiny patří rodiny s nízkou sociokulturní a příjmovou úrovní. Rodiče se vyznačují nízkou kvalifikací a značně nízkou ekonomickou aktivitou. Tato skupina je proto silně závislá na sociálních dávkách, a často je předmětem individuální péče sociálních pracovníků i pedagogů.
- Druhá kategorie představuje rodiny s kvalifikovanými rodiči. Jejich vize o počtu dětí je dvě až tři, a to při ekonomické činnosti obou partnerů, avšak z určitých příčin přesáhnou plánovaný počet dětí (např. narození dvojčat či trojčat). Je zde třeba zvýšená podpora a pomoc společnosti především ve finanční oblasti a ve vytváření podmínek k harmonizaci rodičovských a pracovních funkcí.
- Třetí skupinu tvoří manželské páry, které přivádějí na svět více vlastních dětí z vnitřního přesvědčení, s předpokladem dělby práce rodičů tak, že se žena věnuje převážně péči o děti a domácnost. Projevuje se zde finanční soběstačnost rodin, z čehož vyplývá, že muž se musí více věnovat své profesi. Tito rodiče poskytují svým dětem dostatečné emocionální a materiální zabezpečení a hodnotnou výchovu.
- Čtvrtá skupina sestává z rodin, které přijímají děti do adopce i pěstounské péče, často i k vlastním dětem. Tito rodiče pak poskytují dětem náhradní domov a dávají jim možnost vyrůst v přirozeném rodinném prostředí. Významnou funkci zde mají dávky pěstounské péče, které slouží ke krytí nákladů svěřených dětí.

Na význam dostatečného zabezpečení rodiny po stránce finanční upozorňuje i Biddulph (2012, s. 85), neboť pod určitou životní úroveň již nelze vychovávat šťastné děti. Avšak nad určitou hranicí životní úrovně se potřeby přesouvají do oblasti vzdělání, rozvoje, sounáležitosti a kooperace s ostatními lidmi.

Matějček (1992, s. 83–84) uvádí, že rodiny s více dětmi jsou takovými spíše programově, mají více dětí z vnitřního přesvědčení, nikoli z důvodu nízké inteligence

či socioekonomické úrovni (stranou ponechává početné romské rodiny s jejich specifickou problematikou). Děti jsou zpravidla plánované a pozitivně přijímané.

Jeden z pozitivních činitelů v rodinách se třemi a více dětmi je, jak upozorňuje Hintnaus (1998, s. 27), sourozenecká konstelace, kdy je pro každé dítě dostatek prostoru k budování sociální pozice a rozdělení rolí.

1.4 Rozdělení rolí v rodině

V této části kapitoly představuji v pojetí několika autorů pohled na rodičovské role z hlediska jejich kompetencí a z hlediska genderu⁹.

Na rozdělení rodičovských rolí upozorňuje Hintnaus (1998, s. 32–37), kdy v celém procesu reprodukce má oboje pohlaví svou specifickou roli. Za stěžejní považuje roli matky. Ta má pro dítě nezastupitelnou úlohu nejen pro časně postnatální období, rané dětství, ale po celé období jeho vývoje. Klíčovou úlohu má matka také v procesu včleňování dítěte do sociálního prostředí. Druhým členem rodičovské diády je otec. Otec je tradičně představován jako nositel autority, který se řídí racionálním rozhodováním, na rozdíl od matky, jež je emotivní. Od otce se předpokládá, že bude doplňujícím prvkem mateřské lásky, a tím vytvářet ve výchově dítěte rovnováhu.

Z hlediska genderu je možné na rodinu nahlížet a analyzovat ji jako jednotku strukturovanou a hierarchicky uspořádanou na základě „pohlaví“, která přestože tlumí sociální nerovnosti, stále jednotkou sociální nerovnosti zůstává. Gender jako sociální konstrukt pak reálně ovlivňuje a formuje individuální vlastnosti, schopnosti, postoje, názory a vzorce chování, které inklinují buď k typicky mužskému, nebo ženskému pohlaví (Čermáková, Maříková et al. 2000, s. 11–12).

Teorie genderových rozdílů, jak uvádí Jandourek (2003, s. 121), konstatuje, že *„vnitřní psychický život žen je odlišný od vnitřního života mužů.“* Tato skutečnost je dávana do souvislostí s tím, že ženy konstruují sociální realitu jiným způsobem než muži, a to v oblasti hodnotové orientace a zájmů, motivace úspěchu a výkonu, komunikační

---

⁹ Jde o rozdíly mezi mužem a ženou, které nejsou předurčeny biologicky nebo geneticky, ale vznikají a jsou podmíněny kulturně, historicky a sociálně (Čermáková, Maříková et al. 2000, s. 11), tedy sociální aspekty pohlaví (Jandourek, 2003, s. 109).

schopnosti, emočního prožívání i porozumění, sexuální fantazie, schopnosti kreativity či obecných procesů vědomí. Co se týče získaných životních zkušeností, i zde se objevuje odlišnost mezi muži a ženami.¹⁰

Emancipace žen, jejich svoboda ve všech sférách a nezávislost přináší jistá rizika a tlaky společnosti v oblasti zaměstnání (uplatnění se na trhu práce) a v oblasti rodinného života, kdy ženy často řeší dilema založení rodiny či budování kariéry.

Z výsledků empirického šetření výzkumného projektu Tuček (1998, s. 8) vyvozuje tyto závěry:

- co se týče časové organizace rodinných a pracovních povinností, nepředstavují pro většinu mužské i ženské populace zásadní problém,
- přestože je příjem ženy obvykle nižší, tvoří nezanedbatelný přínos do rodinného rozpočtu,
- v oblasti péče o domácnost rovnocennost mužů a žen není,
- „gender“ nerovnosti se projevují především divergencí kariér, životních drah a uplatnění na trhu práce.

Je třeba se zmínit ještě o jednom faktu genderového vymezení dělby práce v rodině, a to péči o domácnost. Z širšího pohledu jde o učení a osvojování si spousty dovedností, na které se člověk musí postupně připravit. Jelikož v naší společnosti probíhá příprava na tuto dovednost u dívek již od útlého dětství, je tato práce považována za práci ženskou a dispozice pro její vykonávání za dané, vrozené. Celý systém dělby rolí mezi pohlavími je zřejmě postaven na stereotypním modelu výchovy dětí, kdy existují dva rámcově odlišné vzorce, pro dívky a chlapce. Na základě této uniformity se zvětšuje rozdíl mezi mužskými a ženskými rolemi (Tuček et al. 1998, s. 84).

V celkovém kontextu je podstatné podporovat větší angažovanost mužů do péče o děti i domácnost, což povede k zlepšení vzájemných citových pout mezi dětmi, otcem i partnerského vztahu. Posiluje se tak stabilita vzájemných vztahů, a dochází k lepší slučitelnosti profesní a rodinné role žen (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 15).

---

¹⁰ „Například se stoupajícím věkem muži mnohdy dosahují vyšší úcty než v mládí, po rozvodu mají větší výběr potenciálních nových partnerek“ (Jandourek, 2003, s. 121).

Budoucnost v genderových nerovnostech vidí Tuček (1998, s. 85–86) v pozitivní perspektivě postupného vyrovnávání mužských a ženských povinností v domácnosti a rodině. Obdobně spatřuje postupné stírání hranic mezi profesí vykonávanou různými pohlavími.

1.5 Výchovné prostředí rodiny a výchovné postoje a styly rodičů

Je evidentní, že rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Nezanedbatelným předpokladem úspěšného působení na jedince je, jak poukazuje Vážanský (2001, s. 67–68), porozumění sebe sama a schopnost vnímat ostatní lidi. Snažit se poznat jejich kladné i záporné rysy a umět s nimi jednat na základě spolupráce a aktivního postoje.

V systému pedagogických pojmů neexistuje jednotné vymezení pro pojem výchova, proto se teď zaměřím pouze na některé z nich.

Bakošová (2005, s. 46–47) pojímá výchovu jako složitý společenský proces, ve kterém se uskutečňuje interakce vychovávající – vychovávaný. Výchova má mít svůj cíl. Podstatnými znaky výchovy jsou cílevědomost, záměrnost, soustavnost a organizovanost. Cílem je tedy vychovat člověka v kultivovanou bytost. Znaky, kterými se lidé v dnešní společnosti vyznačují, jsou především vzdělání, jazyková, počítačová gramotnost a rozšiřování obzorů. To, čeho se dnešním lidem nedostává, je zvnitřnění životních hodnot, akceptace etických norem, empatické, prosociální chování a solidarita. Jde o vědomí a ochranu svých práv a zároveň respekt k právům druhých lidí.

Matoušek (1993, s. 38) upozorňuje na význam výchovy činem, kdy hlášené normy musí být ve vzájemné symbióze s normami skutečně platnými.¹¹

Výchova je záměrné formování osobnosti, jejích postojů a zájmů. Jde o cílevědomé, systematické, záměrné, plánovité a všestranné působení na jedince. Atributy výchovy jsou permanentnost¹² a komplexnost. Komplexnost čili všestrannost zahrnuje všechny oblasti života jedince ve všech jeho životních rolích (Jůzl, 2010, s. 19–22).

¹¹ Pokud tedy rodič dítěti něco sděluje, musí být toto sdělení v souladu s chováním rodiče o téže věci. Např., pokud rodič dítěti říká, aby nemluvalo vulgárně, a sám tak mluví, ne-li hůře, stává se taková výchova kontraproduktivní, neboť děti přejímají spíše to, co vidí, než to, co slyší.

¹² Jedná se o celoživotní, neustálé, nepřetržité rozvíjení osobnosti tak, aby byl jedinec schopen úspěšně plnit, ve stále se měnících společenských podmínkách, své role.

Sociologie vidí výchovu jako přípravu na život a cestu k vyšším stupňům kultury. Výchova je v tomto směru společenským procesem, neboť podmínky výchovy jsou především biologického, sociálního a psychologického charakteru (Jilčík, 2008, s. 38).

Bakošová (2005, s. 91) se zabývá výchovným prostředím rodiny, rozlišuje je ve dvou pojetích:

- „v širším smyslu rozumí demografické, psychologické, kulturní a ekonomické podmínky, životní styl, hodnotovou orientaci a modely výchovy v rodině. Jde o nezáměrné výchovné prostředí, které vzniká bez cílevědomého působení,“
- „v užším smyslu jde o podnětnost uvedených podmínek v interakci s výchovným procesem, cíli rodinné výchovy i styly výchovy.“

Matějíček (1992, s. 60) poukazuje na význam osobnosti rodičů jako primárních vychovatelů, vytvářejících sociální a emoční klima v rodině. V tomto prostředí se buduje a vytváří osobnost dítěte. Matějíček dále upozorňuje, že postoje k výchově dítěte souvisí s vývojem osobnosti vychovatele. Zde se promítají vlastní zkušenosti z dětství, vztah k vlastním rodičům, ostatním vychovatelům, citový a psychosociální vývoj, inteligence a vzdělání, hodnotová orientace, ale i všechny rozpory, napětí a obavy.

Pelikán (1997, s. 77–78) se zabývá substanciálním¹³ konceptem výchovy. Při tomto pojetí výchovy děti vnímají rodiče spíše jako partnera, člověka, kterému důvěřují a respektují ho. Na základě této důvěry lépe akceptují jeho rady, názory a postoje, kdy vycházejí z využívání životních situací. Začínají racionálně rozumět, co je správné a jak se musí chovat, aby dosáhly svého cíle. Za přednosti tohoto modelu interakce Pelikán považuje utváření nového vztahu mezi rodiči a dětmi. Vznikají zde předpoklady pro aktivní činnosti a pochopení svobody, ale také vlastní zodpovědnosti.

Úspěšnost výchovy je závislá na mnoha faktorech, jak připomíná Bakošová (2005, s. 48). Upozorňuje na důležitost vzájemné spolupráce, vztah partnerství mezi vychovávaným a vychovatelem, vztah založený na důvěře, akceptaci vychovávané bytosti jako osobnosti se svými jedinečnými vlastnostmi a potřebami, respekt k lidským právům a výchovu k životním hodnotám.

---

¹³ Při tomto pojetí je důležité nalezení článku nebo prvku, který je pro děti, ale i pro vychovávajícího nějakým způsobem zajímavý. Pokud se takový prvek podaří najít, vytváří se optimální podmínky pro žádoucí chování dítěte.

Matějček (2012, s. 100–102) připojuje jako dovětek k výchově odpovědnost, kterou rozlišuje ve třech rovinách:

- **vůči sobě**, tedy rovina osobní, která se váže k rozvíjení vlastního života a otázky fyzického a psychického zdraví,
- **vůči druhým lidem**, tuto rovinu nazývá rovinou sociální či společenskou, vyznačuje se odpovědností rodičů za děti,
- **vůči autoritě**, která nás přesahuje, a to autoritě duchovní.

Za důležitý prvek výchovného působení Pelikán (1997, s. 59) považuje soulad mezi jednáním rodičů a jejich činy. Na význam výchovných postojů ukazuje fakt, že děti, ač se mohou navenek projevovat k rodičům distancovaně a kriticky, zpravidla přebírají jejich způsob života a životní styl.

Jedním ze zásadních aspektů ve výchově, jak píše Biddulph (2012, s. 74), je zdravá asertivita rodičů, která se projevuje ve výchově svou jednoznačností, pevností a rozhodností. Tito rodiče vnitřně zůstávají klidní a uvolnění, jednají s vědomím vyššího zájmu a dobra dítěte.

Dle Úmluvy o právech dítěte má výchova směřovat především:

- k rozvoji osobnosti dítěte ve všech jeho oblastech, rozvoji fyzických, a psychických schopností,
- výchově směřující k úctě k lidským právům a základním svobodám,
- výchově zaměřené k úctě rodičům dítěte, ke své kultuře, jazyku a hodnotám,
- přípravě dítěte na zodpovědný život ve společnosti, v duchu porozumění, míru, rovnosti a přátelství.

Dovoluji si říct, že stěžejním atributem výchovného procesu je stanovení hranic. Pro mnohé rodiče to může být těžký úkol, který vyžaduje odvahu, ale i rezervovanost a sebeovládání.

Ve své knize o významu a smyslu stanovování hranic píše Rogge (2009, s. 23–24). Děti se potřebují naučit v životě orientovat, naučit se být autonomní, samostatní a odpovědní. K tomu, aby toho dosáhly, potřebují hranice, jež by je vedly ve svém jednání. Stanovit hranice dítěti znamená dát jim odvahu, jistotu a důvěru.

Respektování dítěte a úcta v něm vytváří pocit vlastní hodnoty. Důsledkem neustálého překračování hranic se vytváří negativní, destruktivní postoje, které brání vytváření vzájemného respektu a úcty.

Smahel (1995, s. 31) podotýká, že rodičovské postoje jsou procesy, které se utváří a probíhají od časného dětství až do dospělosti, a mají na vývoj velmi významný vliv.

Co si přestavit pod pojmem výchovný styl prezentuje Bakošová (2005, s. 92) jako „*pravidla, kterými se řídí rodiče ve výchově svých dětí.*“

V praxi se často setkáváme s níže uvedenými kombinacemi výchovných stylů spojených s různou mírou výchovné angažovanosti:

- **projektivní ctižadostivá výchova** (používá pozitivní povzbuzující motivace a citové závislosti dítěte),
- **autoritativní ctižadostivá výchova** (opírá se o kázeň, požadavky, tresty),
- **liberální empatická výchova** (vychází vstříc aktuálním potřebám a přáním dítěte, neklade požadavky a cíle),
- **demokratická empatická výchova** (respektuje práva, potřeby a individualitu dítěte, klade na dítě přiměřené požadavky, které prospívají vývoji jeho osobnosti i jeho společenského uplatnění) (Hintnaus, 1998, s. 45–46).

Fontana (2010, s. 23–24) poukazuje na příčinnou souvislost s rodičovskou péčí, a z ní vyplývající chování dítěte. V rámci toho rozděluje čtyři typy rodičovských stylů:

- **autoritativní** – od dětí vyžaduje odpovědné chování na úrovni odpovídající jejich věku a schopnostem, vyznačuje se vřelým, pečujícím, empatickým přístupem. Chování dítěte je pak nezávislé, kamarádké, sebeprosazující, spokojené a úspěšné,
- **autoritářský** – prosazuje moc, ovládnutí, vyžaduje úctu k autoritě, uplatňuje tvrdé tresty, absolutní poslušnost, klade vysoké nároky, chybí zde vzájemná komunikace. U dítěte se projevuje úzkost, nízká sebedůvěra nebo naopak agresivita,
- **shovívavý** – od dítěte je málo vyžadováno, rodič je shovívavý, vnímavý, dítě si samo reguluje své chování. Důsledkem této výchovy je citová nezralost dítěte, nedostatek odpovědnosti a sebeovládání,

- **zanedbávající** – rodiče nekladou na dítě žádné nebo jen malé nároky, jsou odtažití, nevšímaví vůči potřebám a citům dítěte. Dítě se vyznačuje asociálním, těžko regulovatelným chováním.

Matějček (1992, s. 60–64) se zaměřuje na problematické typy výchovných postojů:

- **výchova rozmazlující**, svým postojem dítěti brání postupnému osamostatňování, rodiče na dítě nekladou žádné nároky, odstraňují mu z cesty překážky, ve snaze ulehčit mu život, podřizují se jeho přáním a náladám. U dítěte brzy ztrácejí autoritu, dítě se projevuje nedostatkem sebedůvěry a jistoty,
- **výchova příliš úzkostná a příliš protektivní**, přílišné lpění a ochrana, bránění v činnostech a aktivitě dítěte, dítě se pak projevuje agresivním, protestním chováním a intenzivní aktivitou mimo dohled rodičů. Některé děti naopak vykazují útlum a pasivní podřízení.,
- **výchova k perfekcionismu**, snaha rodičů o dokonalost dítěte ve všech směrech, dítě se stává prostředkem kompenzace nesplněných a neuskutečněných přání svých rodičů, důsledkem je přetěžování dítěte a přílišná stimulace vedoucí k obranným postojům dítěte,
- **výchova protekční**, vedení k hodnotám bez ohledu na prostředky použité k jejich dosažení, rodiče odstraňují překážky bránící dosažení cílů, které dětem rodiče stanovili.

Na obdobné rozdělení nevhodných výchovných postojů rodičů poukazuje také Smahel (1995, s. 87–89). Doplnuje je výchovou zavrhuující, která se projevuje v různých skrytých formách. Jde o neadekvátní přístup rodičů k dětem se sníženým intelektem, mentálním, tělesným či jiným postižením, jež v nich soustavně vyvolávají představu neúspěchu nebo neštěstí.

Obdobnými výchovnými postoji se zabývá celá řada dalších autorů, kdy za nesprávnou výchovu je považována přílišná přísnost nebo přílišná láska, nedostatek citu nebo času, lhostejnost či narušené vztahy v rodině (Kraus, 2011, s. 59– 60).

Z výše uvedeného výčtu je vidět analogické pojetí výchovných postojů rodičů. Lze hodnotit, který výchovný styl je pro rozvoj dítěte přínosný, utváří a formuje jeho osobnost a který naopak jeho vývoj brzdí a působí kontraproduktivně. V kontextu s výchovnými

postoji rodičů je důležité zmínit, že za adekvátní typ výchovy se považuje výchova demokratická, autoritativní, veškeré extrémní výchovy nepůsobí na dítě podnětně či motivačně, naopak působí destruktivně.

Jak uvádí Matějček (1992, s. 65) „*rodičovská nedůslednost je zdrojem frustrace životní potřeby jistoty dítěte, s neblahými následky v jeho sociální adaptaci. Korelace s agresivitou a delikventním chováním je zřetelně pozitivní.*“

Má-li být výchova účinná a úspěšná, musí vycházet z dětské zkušenosti, neboť osobní zkušenost je základním prvkem pro vývoj osobnosti člověka (Pelikán, 1997, s. 82).

Za zmínku stojí pohled Skalkové (2004, s. 53–54), která spatřuje změny ve výchovném procesu a připisuje je postmodernímu myšlení, kdy se mění vztahy mezi vychovávanými a vychovateli, nezřídka také postoje rodičů ve výchově. Příčinu vidí v deinstitucionalizaci rodin a vnitřním utváření nových životních forem uvnitř rodiny (oslabování rodičovských autoritářských postojů, pracovní vytížení otce, matky nebo obou rodičů, změny v dělbě práce, napětí v důsledku nezaměstnanosti). To vše ovlivňuje vnitřní sociální, emocionální, motivační a hodnotové vztahy, v nichž dítě žije.

Tuto kapitolu o výchově a výchovných postojích bych uzavřela myšlenkou, kterou předkládá Pelikán (1997, s. 66), že nejdůležitějším atributem ve výchově je vytvoření adekvátních podmínek, na základě kterých se samo dítě či mladý člověk chce zdokonalovat, podmínek, v nichž se objekt výchovy stává subjektem¹⁴.

---

¹⁴ V takovém případě pak lze hovořit o úspěchu výchovného působení na vychovávaného jedince. Jde tedy o vnitřní přesvědčení jedince o správnosti výchovného působení rodiče, pedagoga či vychovatele, uznání jeho autority, výchovných postupů a principů.

2 KVALITA ŽIVOTA

V současnosti neexistuje pojem, který by kvalitu života jednoznačně vystihoval a byl aplikovatelný ve všech vědních disciplínách. Chci poukázat alespoň na některá vymezení autorů, kteří pojem definují v obecné rovině nebo dle specifického zaměření.

2.1 Vymezení pojmu

Tématem kvality života se v posledních letech věnuje mnoho výzkumných týmů pracovníků, jež vycházejí z různých koncepčních rámců. Obecně lze říci, že názorové spektrum pojmu kvality života souvisí s hledáním a identifikací faktorů, které přispívají k hodnotnému a smysluplnému životu. Cílem zkoumání pojmu kvality života je rozvíjet adekvátní životní prostředí a životní podmínky, jež by lidem umožňovaly žít způsobem, ve kterém nacházejí smysl (Payne et al., 2005, s. 206).

Vymezení pojmu kvality života se v pojetí mnohých autorů různí, a to v souvislosti s vědní disciplínou, ve které se kvalita života uplatňuje. Jako příklad můžeme uvést medicínu, psychologii, sociologii, kulturní antropologii, ekologii. Přes mnohý výčet definic neexistuje však ani jedna, která by byla všeobecně akceptována. Obecně lze říci, že pojem kvalita života je pojat jako důsledek interakce sociálních, zdravotních, ekonomických a environmentálních faktorů, které ovlivňují lidský rozvoj na úrovni jednotlivců i společnosti (Payne et al., 2005, s. 207).

Možný (2002, s. 14–19) prezentuje vymezení kvality života především z pohledu sociální psychologie a sociologie. Sociální psychologie se zaměřuje na individuální prožívání a pocit pohody. Je zde nezbytná absence neštěstí, nespokojenosti a úzkosti. Žádaným prvkem je také přítomnost pozitivních emocí a radosti. V neposlední řadě je apelováno na spokojenost se životem ve sféře rodinné (oblast mezilidských vztahů), pracovní (uspokojení z vlastní práce) či volnočasové (pocitování kvality prožívání volného času). Sociologie zkoumá spíše stav a proměnlivost úrovně kvality života celé společnosti.

Další sociologický pohled zdůrazňuje především atributy sociální úspěšnosti, jako jsou status, majetek, vzdělání, rodinný stav, vybavení domácnosti. Je zkoumána jejich korelace ke kvalitě života, jež je definována jako subjektivní pocit životní pohody.

Setkáváme se s pojmy „sociální pohoda“, „sociální blahobyt“ či „lidský rozvoj“. Z psychologického hlediska je poukazováno na koncepty kvality života, které se odvíjí v celkové spokojenosti se životem a subjektivní prožívané pohodě, tedy citovém prožívání a převládajícím charakteru emocí (Payne et al., 2005, s. 207–213).

Ve zdravotnictví se těžiště kvality života přesouvá do oblasti fyzického a psychosomatického zdraví, kdy je zdraví v pojetí Světové zdravotnické organizace (WHO) interpretováno jako „stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody“, tedy ne pouze jako nepřítomnost nemoci.

I Křivohlavý (2003, s. 27–38) má definici „kvality života“ spojenou s oblastí zdraví, kdy pojem „zdraví“ představuje z hlediska vývoje, v pojetí mnoha autorů, a na základě různých teorií. Dochází a přiklání se k relativně nejvíce používané a nejznámější definici WHO.

Vaňurová, Mühlpachr (2005, s. 11) uvádí, že dle Světové zdravotnické organizace je kvalita života definována jako *„jedincova percepce¹⁵ jeho pozice v životě v kontextu své kultury a hodnotového systému a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, normám a obavám.“* V tomto kontextu jde o pojetí ovlivněné mnoha faktory, a to fyzickým a psychickým zdravím jedince, sociálními vztahy, vyznáním a vztahem k důležitým oblastem jeho prostředí.

2.2 Dimenze a rozsah koncepce kvality života

V rámci všech přístupů má koncept kvality života dvě dimenze, subjektivní a objektivní. **Subjektivní** náhled se týká lidské emocionality, to, jak vnímáme celkovou spokojenost s vlastním životem. **Objektivní** pojetí kvality života koreluje se sociálními a materiálními podmínkami a fyzickým zdravím (Payne et al., 2005, s. 207).

Kvalita života se tedy posuzuje z perspektivy objektivní a subjektivní. **Objektivní** hledisko měření se soustřeďuje na podmínky vnějšího prostředí, jež se podílí na kvalitě života. Jedná se především o příjmy, kvalitu bydlení, ale také přístup k zdravotnickým, sociálním službám a vzdělání, kvalita prostředí, v němž jedinec žije. Tyto zdroje zrcadlí

---

¹⁵ Proces přijímání informací, podnětů a vjemů.

spíše životní úroveň. Data se zajišťují v rámci kvantitativního sociologického a statistického výzkumu.

Subjektivní pohled k měření vychází z individuálních hodnocení jednotlivců kvality života. Údaje pro analýzu se získávají pozorováním, analýzou dokumentů, rozhovory či videozáznamy. Mezi okruhy měření je řazena např. oblast zdraví, vzdělávání, osobní aktivity, osobní vliv na politiku, sociální vazby a absence jistot či nejistot (Hák et al., 2010, s. 15–17).

Payne (2005, s. 208–209) předkládá následující tři životní domény, kdy rozsah kvality života v těchto oblastech je podmíněn faktory priorit pro jedince a jeho využíváním:

- **oblast bytí:** fyzické (zdraví, osobní hygiena, výživa, tělesný pohyb, celkový vzhled), psychologické (psychologické zdraví, cítění, sebeúcta a sebekontrola) a spirituální (osobní přesvědčení, hodnoty, víra),
- **přilnutí:** fyzické (k domovu, pracovišti, škole, komunitě), sociální (k rodině, přátelům, spolupracovníkům, sousedům), širšímu prostředí či komunitě (prostřednictvím pracovních příležitostí, adekvátních pracovních příjmů, zdravotní, sociální péče, vzdělávacích, rekreačních možností),
- **realizace** (dosahování osobních cílů, aspirací, tedy školní, zájmové, relaxační aktivity, péče o zdraví, sociální začlenění, ale také činnosti směřující k zlepšení znalostí a dovedností).

Obdobné kategorie, ve kterých jsou zohledněny čtyři základní oblasti, jež vyjadřují úroveň lidského života, rozlišuje i Světová zdravotnická organizace (WHO), jak uvádí Vaňurová, Mühlpachr (2005, s. 18–19):

- **fyzické zdraví a stupeň samostatnosti** – energie, únava, odpočinek, schopnost pracovat, mobilita, závislost na jiné osobě apod.,
- **psychické zdraví a duchovní rozměr** – myšlení, učení, paměť, sebepojetí, sebekontrola, pocity, víra, spiritualita, vyznání, osobní hodnoty,
- **sociální vztahy** – zahrnuje např. vztahy osobní, sociální podporu, sexuální aktivitu,
- **prostředí** – rodinné, pracovní, sociální, finanční zdroje, svoboda, bezpečí, dostupnost zdravotní a sociální péče aj.

Co se týče problematiky měření kvality života, Dragomirecká a Škoda (1997, s. 425) poukazují na měření ze tří hledisek:

- objektivní měření sociálních ukazatelů,
- subjektivní předpoklad celkové spokojenosti se životem, tedy výsledek osobních hodnot a preferovaného životního způsobu,
- subjektivní odhad spokojenosti v odlišných životních sférách.

Kvalita života se vyznačuje ve dvou základních ukazatelích. Objektivní ukazatel prezentuje normy či kritéria demografické, ekonomické, environmentální či lékařské. Subjektivní náhled pak směřuje ke sledování životní pohody, prožívání štěstí, radosti v životě, osobního růstu, plnění svých cílů a očekávání.

2.3 Pojetí kvality života ze sociálně-pedagogického hlediska

V následující kapitole bych se chtěla zabývat významem citových vztahů v rodině, jakou mají podobu, úlohu, co znamenají pro vývoj dítěte a pro každého člena rodiny. To, co utváří kvalitu a hodnotu rodinného života, je bezesporu také prostředí, ve kterém jedinec žije, rodinné tradice a rituály, ale také realizace volného času.

„Nezastupitelnou roli ve výchově k mezilidským vztahům hrají vzájemné lidské vztahy v prostředí, v němž se děti a mladí lidé pohybují.“ (Pelikán, 1997, s. 31).

Mezilidské neboli interpersonální vztahy jsou mezi dvěma nebo více osobami, které trvají určité časové období, během něhož se vztah vyvíjí a mění. Tento vztah se vyznačuje emociální vazbou mezi jednotlivými členy. Pro každého člověka jsou mezilidské vztahy z psychologického hlediska nejdůležitějším znakem jeho života. To platí především v rodině, kdy vztahy mezi rodiči a dětmi mají hlavní vliv na utváření psychiky dítěte (Vízdal, 2010, s. 59–62).

O významu mezilidských vztahů hovoří i Matějček (1992, s. 29–30). V těchto vztazích je uspokojována základní psychická potřeba jistoty a bezpečí, kdy děti lásku přijímají, ale také ji vracejí. Dítě je k rodičům připoutáno hlubokým citovým vztahem, který si touží udržet, i když jednou z původní rodiny odejde a založí si rodinu vlastní.

To, co ovlivňuje vzájemné vztahy a sebepojetí jednotlivých členů v rodině, je postoj, který člověk zaujímá na základě utváření obrazu o tom, jak je vnímán svým okolím. Dle této představy se pak chová v souladu s jejím naplněním. Identifikuje se s rolí na základě svého subjektivního přesvědčení, naplňování této role má negativní dopady i z pedagogického hlediska ve formě stereotypního chování a zařazení jedinců (Pelikán, 1997, s. 62–65).

Co jedinec pro sebe samotného znamená a jaké místo zaujímá v mezilidských vztazích, objasňuje Matějček (1992, s. 44–46). Z hlediska dítěte jde o zvnitřněné vztahy z jeho společenského prostředí, vztahy, které se ho bezprostředně dotýkají. Význačným prvkem identity jsou tělesné a duševní schopnosti a dovednosti. K utváření identity dochází ve druhém a třetím roce života dítěte, je tedy podmíněno důležitostí rodinných vztahů. Právě v tomto období si dítě uvědomuje postavení v konstelaci rodinných vztahů, vzájemné rodinné role a hodnocení. Na utváření identity je třeba poukázat i v dalším vývojovém období, v období dospívání pak přijímání ženské a mužské role.

Pro ovlivňování rozvoje osobnosti dítěte jsou důležité i vztahy s ostatními členy rodiny, mezi které řadíme otce, sourozence nebo prarodiče. Jedním z dalších zdrojů zkušeností je i model vztahů, který mezi sebou mají oba rodiče, neboť dítě se s tímto modelem denně setkává a považuje ho za určitou normu. Je zde třeba zmínit i vliv vrstevníků jako dalšího ukazatele ovlivňování vývoje a formování osobnosti dítěte, a to v pozitivním, ale i negativním významu (Vágnerová, 2010, s. 249–250).

Pro zdárný sociální vývoj dítěte v rodině je neméně důležitá komunikace s generací prarodičů, od kterých dítě přejímá mnoho nových poznatků a zkušeností. Také Biddulph (2012, s. 131) poukazuje na nezanedbatelný význam prarodičů a celkovou vztahovou síť rodiny, ve které jsou začleněny i přátelé a sousedi. Tuto myšlenku pozitivního vlivu komunikace mezi generacemi na vývoj dítěte potvrzuje také Hintnaus (1998, s. 28).

Na význam prostředí jako jednu z mnoha dimenzí kvality života upozorňuje Prádka, Knotová a Faltýsková (2004, s. 23–30). Jde o prostředí, ve kterém člověk žije, pracuje, vzdělává a vychovává se, tedy o soubor vnějších společenských a přírodních

podmínek. Sociální pedagogika se zabývá především rodinným, školním, skupinovým¹⁶, lokálním¹⁷, pracovním a volnočasovým prostředím.

Prostředí charakterizuje Kraus (2008, s. 66–67) jako životní prostředí, tedy místo, kde se utváří podmínky pro život. Prostor, který nás obklopuje a s nímž je člověk ve vztahu vzájemného působení. Na člověka působí určitými podněty, ovlivňuje jeho vývoj, člověk se prostředím přizpůsobuje, ale také ho svou prací aktivně mění.

V kontextu psychologickém má na kvalitu života, jak uvádí Matoušek (1993, s. 57), vliv rodinných tradic a rituálů. Každá rodina si udržuje a pokračuje v rodinných tradicích, které pro rodiny představují zdroj legitimacy. Respekt k těmto tradicím, předávaný z generace na generaci, zintenzivňuje stabilitu rodiny a odolnost vůči vnějším a vnitřním vlivům.

Pojem rituály představuje Sobotková (2001, s. 49) jako „*specifické, pro rodinu typické a ustálené průběhy některých činností, které mají ochrannou, pomocnou a stabilizační funkci.*“ Typickým příkladem může být například společné stolování, slavení jmenin, narozenin, rodinných výročí, vánočních, velikonočních svátků apod., při nichž se intenzivně projevují rodinné zvyky. Tyto tradice a zvyky jsou zvláště v této době, plné dynamických změn, důležité pro budování zdravého rodinného prostředí.

Jak uvádí Kraus, Poláčková (2001, s. 164), v dnešní společnosti se dostává do popředí zájmu oblast kvality využívání času v životě. „V procesu demokratizace a humanizace sociálních vztahů zákonitě narůstá význam těchto vztahů v mimopracovním čase. „*Volný čas již nepředstavuje jen prostor pro relaxaci a oddech, ale složitý dynamický systém širokého dosahu.*“ Autoři zmiňují souvislost s hodnotovým systémem a moderními trendy trávení volného času. Ze sociálně-pedagogického hlediska je v tomto kontextu významné vytvářet podmínky pro adekvátní trávení tohoto času, a najít motivaci pro děti a mládež. Pro sociální a vzdělávací aspekt volného času je neopomenut fakt, že naplňování aktivit nemá být jen uspokojováním osobních zájmů dítěte či dospívající mládeže, ale má

---

¹⁶ Jde o prostředí vrstevnických skupin, kde se dospívající generace přirozeně seskupuje, nejčastěji na základě společných zájmů či potřeb. Její členové jsou přibližně stejného věku, jejich biologický, psychický, sociální a kulturní vývoj se vyznačuje obdobnými předpoklady a podmínkami (Přadka et al., 2004, s. 31–32).

¹⁷ Je myšleno prostředí, s nímž jedinec přichází bezprostředně, každodenně do kontaktu. Zahrnuje nejen přírodní prostředí, ale také nejrůznější instituce, vzájemné mezilidské vztahy, sociální normy a hodnoty, vzorce chování apod. (Přadka et al., 2004, s. 30–31).

také poskytnout prostor pro získávání sociálních zkušeností, odpovědnosti a kultivaci jedince.

Význam působení volného času na děti a mládež udává i skutečnost, že je zařazen do oblasti zájmu sociální pedagogiky. Kraus a Sýkora (2009, s. 50) se zmiňují o těchto hlavních důvodech:

- snaha o dosažení zdravého způsobu života vlivem nepřímého pozitivního ovlivňování procesu socializace,
- omezení negativních faktorů,
- formování adekvátního životního stylu,
- nezanedbatelný význam, co se týče obsahu i způsobu využívání volného času z hlediska nejen jednotlivce, ale i společnosti.

Jako mnohé definice a pojmy jsou posuzovány v kontextu různých vědních disciplín, tak i fenomén „volný čas“ je objasňován v návaznosti na tyto vědní obory. V nejužším slova smyslu znamená skutečný, svobodný, disponibilní prostor, který slouží k uspokojení všech přirozených a společenských potřeb, vyjma doby spánku a práce. Volný čas tvoří také dostupný prostor pro vzdělávání a vytváří jedinečnou příležitost k získávání informací a životní orientace. (Vážanský, 2001, s. 22–32).

Mělo by být v zájmu společnosti, jak děti svým volným časem disponují. Je evidentní, že tato otázka je především v kompetenci rodičů, avšak rodina nemůže plně zabezpečit všechny funkce výchovy dětí ve volném čase, ať už z nedostatku času, materiálního zabezpečení nebo odborné kvalifikace. Právě mnohé instituce pro výchovu mimo vyučování zabezpečují funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní i sociální. Snaží se o kultivaci, usměrňování dětí a mládeže, uspokojování jejich zájmů a potřeb. Upevňují morální hodnoty, podněcují k zdravému způsobu života a podílejí se na utváření žádoucích sociálních vztahů a kompetencí (Pávková, 2008, s. 13–41).

Důležitý je předpoklad formování a podněcování dětí k činnostem již od útlého dětství, podněcování kreativity, ale také pochopení a porozumění strukturalizaci času na činnosti pracovní a volnočasové. V tomto kontextu je zcela evidentní důležitost přítomnosti rodičů v aktivním zapojení do vývoje a formování dítěte v tomto směru. Volnočasové aktivity rozvíjí lidský potenciál, učí novým zkušenostem, slouží k obnově tělesných a duševních sil, zkrátka rozvíjí osobnost a charakter člověka. Významnost

vytváření a naplňování volnočasových aktivit je spatřována i v prevenci sociálně-patologických jevů.

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ POČET DĚTÍ V RODINĚ

Rozhodnutí mladých rodičů pro více dětí záleží na mnoha faktorech, o kterých bych se chtěla stručně zmínit v následující kapitole. Počet dětí závisí často na vnitřním přesvědčení rodičů, které se svobodně rozhodují mít více dětí. Nemůže být opomenut ani fakt, kdy na rozhodnutí o počtu dětí se v určité míře podílí počet sourozenců manželů. Pokud tito vyrůstali ve funkční, láskyplné rodině, kde reciproční vztahy mezi jednotlivými členy rodiny byly založené na vzájemné úctě, důvěře a respektu, pokud měli dobrou zkušenost s více sourozenci v rodině, pak dost možná přejímají tento model „velké“ rodiny do svého života. Za zmínku stojí také hodnotová orientace rodičů, jaké životní hodnoty preferují, jejich celkový životní postoj, který často pramení z proměny hodnotové orientace společnosti.

Z širokého spektra faktorů je třeba zmínit i následky dnešního životního stylu, které se projevují nejrůznějšími nemocemi, civilizačními chorobami a poruchami plodnosti.

3.1 Hodnotová orientace rodiny

Každý člověk má svůj životní standard, cíle a hodnoty, které vyznává, determinanty, jenž do určité míry určují jeho spokojenost se svým životem. Na tomto pozadí a v tomto kontextu se řadí bezesporu i děti, jako jedna z nejvyšších hodnot rodinného života, která souvisí právě s hodnotovou orientací rodičů.

Přesto, že dnešní doba je plná technických vymožeností a nepřeberných možností, lidé se rozhodují mít jedno či dvě děti. Samozřejmě, je to otázka svobodné volby každého člověka či partnerských nebo manželských párů, kteří se rozhodli žít spolu a založit rodinu. Žijeme ve svobodné demokratické zemi, která nám poskytuje množství životních příležitostí, takřka svět neomezených možností a šancí, a záleží na každém, jaké vyznává priority v hierarchii hodnot.

Když bereme v úvahu význam slova „hodnota“ a zamýšlíme se nad smysluplností našeho života, můžeme se obrátit, jak píše Křivohlavý (1994, s. 35–39), na filozofii a uvažovat, jaký je rozdíl mezi hodnotou „mít“ (něco vlastnit) nebo „být“ (např. dobrým člověkem). To, co je pro nás nějakou hodnotou, je pro nás důležité. Otázkou je, jaké

hodnoty člověk vyznává a preferuje. Náš hodnotový systém na žebříčku hierarchie hodnot je podmíněn osobností každého jedince.

Vágnerová (2010, s. 292–294) konstatuje, že hodnota je něco, co má pro daného jedince určitou cenu, a na dosažení této ceny je ochoten vynaložit značné úsilí. Hodnoty jsou utvářeny v průběhu lidského života na základě rozličných faktorů. Pod vlivem těchto faktorů se utváří individuální hierarchie hodnot člověka, která se však v průběhu života mění, a to v kontextu s vývojovými proměnami osobnosti. I přes tuto skutečnost jsou lidské hodnoty relativně ustálené.

Jaká je hodnota dítěte pro rodinu, vystihuje Matějček (1992, s. 44) na výzkumu matek, které dle hierarchie uvedly nejčastěji význam ve smyslu života, uspokojení citových potřeb, náplni, ale i poutu manželství a radost z dítěte. Bez dětí by byl život prázdný. Děti umožňují rodičům vnitřní růst a životní moudrost, dávají rodičům společenskou hodnotu. Dále zmiňuje, že hodnota citová se však váže s materiálním zabezpečením rodiny. Pokud je rodina na dostatečné ekonomické úrovni v řádu většinové společnosti, teprve pak jsou schopny se plně naplnit podmínky pro zdárný psychický a fyzický vývoj dítěte a zabezpečit všechny jeho potřeby.

Obdobný závěr vyplývá z výzkumu, kde respondenti většinou zastávali názor, že rodina s dětmi je v tomto současném světě jediným místem, kde člověk nalézá spokojenost a štěstí. Opačný pól však ukazuje racionální odpovědi o vědomí odpovědnosti, jistého omezení a rizik, které s sebou rodičovství nese (Pakosta, 2009, s. 913–927).

Z výše uvedeného je patrné, že neopomenutelným faktem je tedy i hodnotová orientace člověka, která motivuje jeho chování, jednání a rozhoduje také o tom, kolik, kdy, a jestli vůbec mít děti.

3.2 Současná podoba společnosti

Nejdříve se pozastavím nad trendem dnešní společnosti, kterým je odkládání mateřství do vyššího věku matky. Dalším faktorem je rostoucí vzdělanost a zaměstnanost žen a jejich uplatnění na trhu práce. Počet dětí bezesporu souvisí i s různými formami rodinného života, roste větší počet nesezdaných párů a svobodných matek. Neméně podstatným

ukazatelem je kontrola porodnosti, tedy rozhodování o rodičovství – zda, a kolik mít dětí (Sobotková, 2001, s. 112–114).

Rabušic (2001, s. 215–218) se zamýšlí nad otázkou: „Proč se rodí málo dětí?“ Odpověď nalézá v demografických datech, kdy za stěžejní faktor považuje nízkou sňatečnost, od které se nízká plodnost odvíjí. Jednu z příčin nízké sňatečnosti spatřuje v tom, že si jedinec chce udržet „dobrý“ životní standard, na který byl zvyklý ve své původní rodině.

Jako jeden z dalších objektivních faktorů o rozhodnutí založit či rozšířit rodinu představuje Paloncyová (2003, s. 17) ekonomickou situaci mladých rodin, kdy kritériem je dostupné bydlení a dostatečný finanční příjem, neboť z výzkumného šetření hodnotí mladí lidé současnou ekonomickou situaci jako neuspokojivou. Pokud nedojde k zlepšení finanční situace mladých lidí, předpokládá se, že počet dětí se nebude zdaleka blížit k preferovanému dvoudětnému modelu.

Na význam dostatečného zabezpečení rodiny po stránce finanční upozorňuje i Biddulph (2012, s. 85), neboť pod určitou životní úroveň již nelze vychovávat šťastné děti. Avšak nad určitou hranicí životní úrovně se potřeby přesouvají do oblasti vzdělání, rozvoje, sounáležitosti a kooperace s ostatními lidmi.

Matějček (1999, s. 83–84) uvádí, že rodiny s více dětmi jsou takovými spíše programově, mají více dětí z vnitřního přesvědčení, a nikoli z důvodu nízké inteligence či socioekonomické úrovně (stranou ponechává početné romské rodiny s jejich specifickou problematikou). Děti jsou zpravidla plánované a pozitivně přijímané.

Faktory, které ovlivňují počet dětí, charakterizuje Svobodová (2007, s. 10–33), uvádí:

- porodnost klesá, ale podíly dětí dle pořadí zůstávají prakticky neměnné,
- podíl dětí narozených ve třetím a vyšším pořadí klesá spolu s rostoucím vzděláním matky,
- vysokou plodností, která se odchyluje od běžného průměru, se vyznačují především rómské ženy,
- ženy, které se hlásí k některému náboženskému vyznání, mají většinou ve všech věkových skupinách vyšší počet dětí než ženy bez vyznání,

- vícedětné rodiny mohou vzniknout také v důsledku vícečetného porodu,
- v úplných rodinách se třemi a více dětmi je častěji ekonomicky aktivní muž než žena, která zůstává v domácnosti,
- na celkových příjmech vícedětných rodin představují vyšší podíl sociální příjmy.

Joch (Proč naše civilizace vymírá, 2009) se pozastavuje a hledá odpověď na otázku nízké porodnosti v dnešní společnosti, která, přestože je bohatá, se nízkou porodností vyznačuje. Odkazuje na demografickou statistiku, která uvádí, že nízká porodnost je důsledkem sekularismu¹⁸. Religiózní lidé plodí více dětí, lidé sekularizovaní mají dětí méně. Z tohoto hlediska nehraje významnou roli, jestli jsou bohatí či chudí. Poukazuje tak na souvztažnost mezi religiozitou a porodností. Dle Jocha sekularizovaní lidé mají sklon podléhat materialistickému vidění světa. V tomto kontextu pak pro ně děti představují břemeno a přítěž, pokud je tedy vnímaná skutečnost založena pouze na materialismu. Joch své úvahy shrnuje, že pokud nedojde k zásadním změnám myšlení ve společnosti, bude tato česká společnost nahrazena jinými civilizacemi.

Ve společnosti se vytvořily nové podmínky existence, změny ekonomického, politického rázu, jež se u nás uskutečňovaly od konce 20. století. Jsou doprovázené změnami významu jedince ve společnosti a novými koncepcemi individuálních práv a povinností. Tyto změny vyústily v zásadní proměny demografického chování mladé populace v oblasti sňatečné a reprodukční. Za proměnami stojí demokratický politický režim, tržní ekonomické hospodářství a systém sociálního zabezpečení. Ty vedly ke změně mnohých postojů v systému hierarchie lidských hodnot, to znamená, že proměny makrostrukturální zapříčinily změny na mikroúrovni systému (Rabušic, 2001, s. 207–215).

Z demografické analýzy vyplývá, že dalším výrazným faktorem, který ovlivňuje nízkou porodnost, je nízká sňatečnost, je mezi nimi tedy úzká korelace. Zvyšuje se počet mladých lidí, kteří považují sňatek za zastaralou instituci.

Jako další argument Rabušic (2001, s. 218–222) uvádí ekonomickou stratifikaci společnosti a z ní plynoucí pochybnost z neprosperity, což se zdá být logické, neboť mladá generace má tendenci svou situaci porovnávat mezi jednotlivými členy ve společnosti, ve které spatřují enormní rozdíly v ekonomické úrovni. Za první strukturální faktor, který

---

¹⁸ Ideologie, která požaduje ústup náboženství a církve z veřejného života.

se podílí na odkládání sňatků do vyššího věku, je značné zvýšení podílu mladých osob na vyšším vzdělání. Z hlediska genderu a v kontextu sňatečnosti a plodnosti jsou to převážně ženy. Díky vyššímu vzdělání dosahují i vyššího sociálního a společenského statusu. Dalším strukturálním faktorem je i riziko nezaměstnanosti, kterou je mladá populace nejvíce ohrožena, a s nižším vzděláním toto riziko stoupá.

Rabušic (2001, s. 222–228) se domnívá, že i přes sebeštedřejší systém sociálního zabezpečení se nezvýší sňatečnost, tudíž i porodnost, neboť vlivy jsou spojené s transformací celé naší společnosti. Navíc demografické analýzy ukazují, že modernizace je spojena s tak zřetelnou proměnou životních hodnot a preferencí, že je velice nepravděpodobné, aby se porodnost ustálila na hodnotách zajišťující obměnu generací. Jde o novou strukturu společnosti, kdy mladá generace dává přednost poznávání světa neomezených možností a úsilí se ekonomicky zabezpečit. Toto chápe jako projev odpovědnosti za svůj vlastní život i za život dosud nenarozených dětí.

Přes výše uvedené faktory je tedy patrné, že dítě je mnohdy překážka v budování kariéry, kdy příčinou je rychlý růst těžko adaptivních změn a důraz kladen na individuální svobodu jedince. Dalším činitelem je tlak vnějšího tržního hospodářství a konzumně a materialisticky orientovaná společnost, kdy podle Becka (2004, s. 190), je „*plně realizovaná tržní společnost také společností bez dětí.*“ Neboť trh, který zajišťuje ekonomickou existenci jedince, vyžaduje jeho svobodu a nezávislost.

3.3 Sociodemografické faktory v číslech

Období posledních dvaceti let je tedy charakterizováno významnými proměnami v oblasti reprodukce, především v oblasti porodnosti. Chtěla bych předložit pouze několik základních dat, které představují obraz sociodemografických údajů.

V roce 2011 Český statistický úřad zaregistroval 108 673 živě narozených dětí. Počet živě narozených však třetím rokem klesal. Zatímco v letech 2009–2010 byl meziroční pokles 1,2 tisíce, v roce 2011 se již narodilo o 8,5 tisíce dětí méně než v roce předchozím. Za poklesem plodnosti stojí zejména snížení plodnosti žen ve všech věkových kategoriích před dosažením hranice věku maximální plodnosti. Úroveň úhrnné plodnosti po třech letech stagnace na hodnotě 1,49–1,50 dítěte na jednu ženu klesla v roce 2011

na 1,43 dítěte. Touto hodnotou se Česká republika i nadále řadí k zemím s velmi nízkou úrovní plodnosti.

Podle míry plodnosti dle věku matky se v posledním desetiletí jejich průměrný věk při porodu zvýšil o 2,1 roku. Ve srovnání s rokem 2010 se průměrný věk matek při porodu v roce 2011 zvýšil o 0,1 roku na 29,7 roku. U dětí prvních dvou pořadí se od roku 2001 průměrný věk matek při porodu zvýšil o 2,5 roku, u dětí třetího a vyššího pořadí vzrostl o 1,3 roku. Počet dětí živě narozených se meziročně snížil u všech pořadí. Např. dětí třetího a vyššího pořadí se narodilo o 1,8 tisíce méně ve srovnání s rokem 2010. Poměrně největší pokles je zaznamenán u narozených třetího a vyššího pořadí, když se jejich počty meziročně snížily o 10,3 %, u dětí druhého a prvního pořadí je tento pokles zaznamenán také, ale nižší. Při zachování plodnosti podle pořadí na úrovni roku 2011, by na jednu ženu připadlo průměrně 0,699 dítěte prvního, 0,535 dítěte druhého a 0,192 dítěte třetího a vyššího pořadí (ČSÚ, Plodnost, s. 17–23).

3.4 Rodinná politika, cíle a nástroje

Rodina je regulována množstvím opatření v rámci státních institucí, jak popisuje Singly (1999, s. 37):

- na právní úrovni zákonem o antikoncepci, o přerušení těhotenství, o rodičovských právech a o rozvodu,
- na ekonomické úrovni systémem sociálního zabezpečení, důchody, podporou spoření, určitými dávkami a daňovou soustavou,
- na institucionální úrovni tím, že vychází vstříc sociálnímu požadavku rodin v rámci časného zařazení dítěte do předškolního vzdělávání, a tak umožňuje emancipaci matek¹⁹.

Z výzkumů vyplývá, že lidé jsou si vědomi potřeby společenské podpory rodičovství, ale nemají v úmyslu na ni spoléhat, resp. asistence rodinně politickými opatřeními není stěžejním faktorem jejich rozhodování o rodičovství. Má však význam jako podpora v harmonizaci rodinných a pracovních rolí. Sociální situace narození dítěte se projevuje především v poklesu příjmů, omezení realizace vlastních zájmů a restrikcí profesního uplatnění (Fórum sociální politiky, 2012, s. 4).

---

¹⁹ Díky tomuto systému se mohou matky dříve začlenit na pracovní trh, např. do pracovního poměru.

Účinnost rodinné politiky státu se projevuje převážně v respektu a rozvíjení sociokulturních specifík dané společnosti a reakcí na přeměnu rodiny, v tomto kontextu i na měnící se potřeby a zájmy jejích členů. Cílem rodinné politiky je zlepšení celkového prorodinného prostředí ve společnosti, vytvoření všestranně příznivějšího společenského klimatu a podmínek, umožňující lidem realizovat vlastní životní strategie v naplňování partnerských a rodičovských plánů. Zřetel je brán na respekt diferenciovaných zájmů a potřeb různých forem rodin a jejich členů (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 6).

Za stěžejní cíl rodinné politiky je považována finanční podpora, jako prostředek, jež vede k snižování rozdílu v životní úrovni rodin a jednotlivců, ale i motivace rodin k ekonomické aktivitě a soběstačnosti. Finanční podpora by měla mít pro rodinu oceňující povahu, a tím spoluvytvářet prorodinnou atmosféru, ve které by jednotliví členové mohli realizovat své rodinné i profesní zájmy a uspokojovat své potřeby. Finanční podpora by se neměla týkat jen nízkopříjmových rodin. Tato podpora představuje slevy v oblasti dopravy, kultury a sportu, zvýhodněné vstupní poplatky nebo jízdné pro děti a studenty. Nezanedbatelnou finanční pomoci rodinám je i daňová podpora, která napomáhá soběstačnosti rodin, a tak omezovat její závislost na sociálních dávkách (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 19–21).

Na podpoře rodiny se rodinná politika podílí také formou služeb. Cílem těchto služeb je podpora a pomoc rodinám v oblasti nejrůznějšího spektra problémů, a tak posilovat ekonomickou soběstačnost rodin. Služby jsou zaměřeny na pomoc při vzniku sociální situace, kterou sama rodina či jednotliví členové vlastní pomocí nezvládnou, nebo služby, které podporují fungující rodinu. V této souvislosti jsou to např. mateřská centra, družiny, rodinné poradny, volnočasová centra. Tyto služby jsou zaměřené na podporu manželství, rodičovství a rodin v péči o děti. V neposlední řadě se rodinná politika angažuje v oblasti finančně a teritoriálně dostupných sítí mateřských škol, spolupráce rodičů s pedagogy u rodin s dětmi školního věku, využívání potenciálu škol ve výchově dětí k odpovědnému rodičovství a zajištění obecné informovanosti rodičů (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 27–36).

Díličí cíle rodinné politiky směřují k podpoře rodičovství a rodinné soudržnosti, zlepšování podmínek dostupnosti bydlení, slučitelnosti profesních a pracovních rolí, systému vzdělávání, zdravotní péči a rodin se specifickou potřebou. Rodinná politika by

měla být koncipována způsobem, který by umožnil mít rodinám tolik dětí, kolik si přejí. Z řady výzkumů však vyplývá, že překážky socioekonomického charakteru, nízká podpora společnosti, proměny rodinného a demografického chování jsou jedním z hlavních faktorů, jež ovlivňují plánovaný počet dětí. Bylo by třeba takových opatření rodinné politiky, které by vycházely rodičům s dětmi v ekonomické a legislativní oblasti vstříc. V zásadě lze však říci, přestože je rodina s dětmi zdroj lidského kapitálu, pro rozvoj státu nezbytná, přestala být akceptovanou podobou společenského úspěchu (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 6–12).

3.5 Systém sociálního zabezpečení

Rodina se v moderní společnosti stává institucí, jejíž prostřednictvím vykonává společnost určitý tlak na jednotlivé členy a předepisuje jim určitá pravidla, ať už se týkají manželství, práv dítěte nebo rodiny jako celku. Jelikož žijeme ve státě se systémem sociálního zabezpečení, předpokládá se, že v případě neočekávané životní situace, kdy si jedinec nemůže pomoci sám, mu stát tuto situaci pomůže řešit.

Nová společnost s sebou nese mnoho nových změn, rizik a krizových situací²⁰, se kterými se mění životní podmínky a životní styl člověka. Systém sociálního zabezpečení pak chápeme jako opatření každé sociální politiky státu, jehož prostřednictvím se předchází, zmírňují nebo odstraňují následky sociálních situací či událostí. Jedná se o zabezpečení v oblasti péči o zdraví, těhotenství, mateřství, dočasné pracovní neschopnosti, nezaměstnanosti, stáří apod. (Muselíková, Vaňková, Vodičková, 2012, s. 37–38).

Systém sociálního zabezpečení v České republice je rozdělen do tří oblastí:

- sociální pojištění,
- státní sociální podpora,
- sociální pomoc.

²⁰ Za sociální rizika a sociální situace se považují takové situace jako např. narození dítěte, nemoc, úraz, úmrtí, invalidita, tragické události apod. Sociální situace je situace, která mění sociální vztahy jednotlivce, skupiny nebo rodiny. Je to situace právně významná, protože vytváří určité právní nároky (např. náhrady při ztrátě výdělků, nárok na nemocenskou, porodné, rodičovský příspěvek apod.).

System sociálního pojištění zahrnuje základní povinné důchodové pojištění a pojištění nemocenské. Z nemocenského pojištění se poskytují čtyři druhy nemocenských dávek: **nemocenské, peněžita pomoc v mateřství, ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.**

Na dávky státní sociální podpory má nárok každý, který splňuje určité podmínky dané zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Dle tohoto zákona se poskytují následující dávky: **přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné,** ale také **dávky pěstounské péče.**

Poslední sféra, oblast sociální pomoci, je zaměřena na pomoc lidem v jejich tíživé životní situaci. V rámci této pomoci jsou vyplácené dávky pomoci v hmotné nouzi, které upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Tyto dávky zahrnují **příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc.**

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE

4.1 Cíl výzkumu a formulace výzkumné otázky

Tato práce se zabývá kvalitou života rodin s více dětmi. Cílem je analýza kvality života těchto rodin, zmapování jejich životních hodnot, postojů a zájmů. Dalším neméně důležitým bodem bude posouzení úrovně výchovy, možností a realizace trávení volného času. Cílem je tedy specifikovat kvalitu života v různých oblastech rodinného prostředí, především ze sociálně-pedagogického hlediska.

Kvalita života se projevuje v různých dimenzích. Jako výzkumnou otázku jsem zvolila: **Jak rodiny s více dětmi vnímají svou celkovou životní úroveň?**

4.2 Použitá metoda a charakteristika výzkumného souboru

Jako typ výzkumu jsem si zvolila kvalitativní metodu, která bude uskutečněna formou polostrukturovaného rozhovoru. Důvodem rozhodnutí o použití této metody je podstata zkoumaného jevu, ohled na povahu a citlivost údajů, ale také možnost získat o jevu detailnější informace, které se kvantitativními metodami obtížně podchycují.

Polostrukturovaný rozhovor je nejrozšířenější podobou rozhovoru. Vyžaduje však náročnější přípravu než strukturovaný rozhovor. Je vytvořeno určité schéma, které je pro tazatele závazné. Z důvodu maximalizace získání potřebných údajů je zde možnost zaměňovat pořadí, a dle potřeby toto pořadí upravovat. Určité části jsou ponechány na tazateli, včetně znění a hierarchii otázek, jiné pasáže mohou naopak mít strukturovanou podobu, a po tazateli se vyžaduje přesné dodržování pořadí a formulace otázek. Při polostrukturovaném rozhovoru je vhodné ověření správnosti porozumění odpovědí účastníků a kladení doplňujících otázek, jež jsou zdrojem potřebných informací pro stanovený cíl a výzkumné otázky. Možnost kombinace elementů strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru činí z této metody prakticky jedinečný prostředek pro oblasti použití mnohých výzkumných projektů v rámci kvalitativního přístupu (Miovský, 2006, s. 159–161).

Kvalitativní výzkum citlivě dbá na působení kontextu, lokální situaci a předpoklady a podává podrobnou zprávu o výskytu daného fenoménu. Jako nedostatky kvalitativního výzkumu Hendl (2005, s. 52–53) uvádí subjektivní pohled výzkumníka. V důsledku práce s omezeným počtem respondentů, kteří žijí na jednom místě, vznikají také problémy se zobecňováním výsledků. Ve výčtu negativ se objevuje také neprůhlednost a transparentnost, např. při nejasném určení reprezentativního vzorku či analýzy jevů. Nevýhody často vyvažuje hloubkový popis případů, prováděných podrobnou komparací, sledováním jejich vývoje a zkoumáním náležitých procesů, ale také celková pružnost a přesnost výzkumu.

Při kvalitativním výzkumu je zde snaha o sblížení se zkoumanými osobami, snaha pochopit podstatu jejich situace, dostat se do hloubky, neboť jen tak lze docílit možného popisu a porozumění daného jevu. Cílem tohoto typu výzkumu je porozumění člověku, především jeho stanoviskům a názorům, jež k různým jevům zaujímá. Záměrem je tedy hluboké ponoření se do specifického případu a odhalení nových souvislostí, jež nelze hromadným výzkumem odkrýt (Gavora, 2000, s. 31–32).

Rozhovor má být tematicky strukturován, otázky mají být řazeny do významových celků. Je žádoucí, aby byl obsah a průběh rozhovoru předem promyšlený, a to i za podmínky, že v některých okamžicích je nutná flexibilita výzkumníka (Gavora, 2000, s. 112–113).

Za výzkumný soubor jsem zvolila deset vícedětných rodin, neboť tyto rodiny splňují daná kritéria a disponují potřebnými informacemi. Jednalo se o čtyři rodiny se třemi dětmi, tři rodiny se čtyřmi dětmi a tři rodiny s pěti dětmi. Rodiny bydlí v mém blízkém okolí a prezentují výzkumný vzorek pro účel mého výzkumu. Tento soubor není tedy náhodný, ale účelový, z důvodu hlubšího studia dané problematiky.

Kvalitativní výzkumná strategie upřednostňuje záměrný výběr případu, jež ilustruje nějaký znak nebo proces, který je v centru našeho zájmu. Tato strategie dovoluje rozšířit záběr výzkumu zvýšením počtu zkoumaných vlastností případů a jevů, a tím otevírá možnost zkoumání případu do hloubky (Žižlavský, 2003, s. 113).

4.3 Postup a technika sběru dat

Na začátku výzkumu jsem si zvolila téma a určila základní výzkumnou otázku, která zní: Jak vnímají rodiny s více dětmi svou celkovou životní úroveň? V průběhu výzkumu jsem vyhledávala a analyzovala informace, které přispěly k objasnění výzkumné otázky (Hendl, 2005, s. 50).

Výzkumnou otázku jsem v průběhu výzkumu rozšířila do třech oblastí, ze kterých vyplynuly tyto tři dílčí otázky:

- 1. Jak vnímají rodiny zařazení ve společnosti?**
- 2. Jaká je existenční realita rodin?**
- 3. Jaká je realizace denního života vícedětných rodin?**

Výzkum probíhal na základě polostrukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor tvoří soubor hierarchicky uspořádaných otázek, jež jsou stejně formulované. Je zde kladen důraz především na jejich srozumitelnost (Žižlavský, 2003, s. 120).

Oblasti otázek jsem rozšířila o otázky stěžejní, které jsem kladla všem rodinám v následujícím pořadí:

1. Hlásíte se k nějakému náboženství? Pokud ano, jaký má náboženství vliv na Vašem rozhodnutí mít více dětí?
2. Jak vnímá vaše okolí to, že máte více dětí? S jakými názory či postoji jste se setkali? (kladnými i zápornými)
3. Využíváte pomoc člena z širší rodiny na péči o děti či domácnost? Pokud ano, jak často a konkrétně s jakou pomocí?
4. Vyskytla se ve Vaší rodině nějaká sociální událost (např. narození dítěte, ztráta zaměstnání, nemoc...), která by znamenala významnou změnu v chodu domácnosti? Pokud ano, jakým způsobem ho ovlivnila?
5. Jak vnímáte finanční situaci v zabezpečení provozu domácnosti? (výdaje za potraviny, oblečení, zájmové kroužky, dopravu, energii apod.)

6. Jakým způsobem, pokud vůbec, by podle Vás měl stát podporovat rodiny s dětmi? (např. oblast státního sociálního zabezpečení) Uvítali byste nějaké změny?
7. Jak tráví děti volný čas? (zájmové činnosti, aktivity sportovní, kulturní apod.) Jak často? (frekvence)
8. Jakým způsobem využívá volný čas celá rodina? (víkendy, dovolená apod.)
9. Máte čas sami pro sebe? (bez dětí) Jak ho využíváte?
10. V čem vidíte pozitivní stránky vícedětné rodiny a v čem spíše negativní?
11. Jak funguje ve Vaší rodině dělba prací? (pomoc manžela, manželky, dětí)
12. Jak obnovujete Vaši fyzickou a psychickou sílu?
13. Kdybyste měli znovu možnost se rozhodnout, kolik dětí byste měli?

Tyto připravené a předem stanovené otázky jsem kladla všem rodinám. Během rozhovoru jsem je dle potřeby modifikovala a doplňovala otázkami, jež z rozhovoru spontánně vplynuly. Snažila jsem se o jasně formulované, srozumitelné a otevřené otázky, citlivě podané. Se souhlasem rodičů jsem odpovědi nahrávala na diktafon, neboť, jak se zmiňuje Miovský (2006, s. 197–198), zvukový záznam zachycuje veškeré kvality mluveného slova. Je nestranný a autentický.

Zvolené rodiny jsem se snažila motivovat k rozhovoru. S rozhovorem souhlasily, ocenila jsem jejich ochotu a vstřícnost. Průběh rozhovoru probíhal v klidné, příjemné atmosféře. Na začátku rozhovoru jsem usilovala o navázání vztahu založeného na vzájemné důvěře. Nejdříve jsme probírali obecná témata týkající se rodiny, neboť není pro každého lehké hned hovořit o citlivých, osobních údajích. Rodiče byli srozuměni s obsahem a cílem mého výzkumu a ubezpečila jsem je, že osobní data budou anonymně zpracovány. Na odpovědi měli dostatek času a prostoru. Zohledňovala jsem etickou stránku a ke sběru informací přistupovala citlivě. Během rozhovoru jsem si průběžně zaznamenávala vlastní poznámky. V závěrečné fázi rozhovoru jsem se snažila rodičům věnovat dostatek pozornosti, prostoru a času.

4.4 Analýza a interpretace dat

Získaná data jsem převedla do textové podoby formou transkripce, jež jsem kontrolovala opakovaným poslechem audionahrávky. Dále jsem provedla tzv. redukci prvního řádu pro získání plynulejšího textu a usnadnění analytické práce s ním. Vynechala jsem tedy určité části vět, zaznamenané zvuky či výrazy, které nesdělovaly specifickou, explicitně a jasně vyjádřenou informaci, a jejich přítomnost by spíše narušovala plynulost výzkumu (Miovský, 2006, s. 205–209).

Data jsem nejdříve uspořádala podle určitých kritérií, podle jevů, které chci popsat. Zvolila jsem třídící kritérium dle témat napříč všemi zkoumanými případy (Žižlavský, 2003, s. 122). Odpovědi jsem rozčlenila dle dílčích výzkumných otázek do tří základních okruhů: zařazení rodin ve společnosti, existenční realita rodin a realizace denního života. Přepisovala jsem důležité pasáže rozhovorů, které objasňovaly subjektivní vymezení významu fenoménu v kontextu dané situace. Snažila jsem se kriticky analyzovat data, a tak se vyhnout možnému zkreslení.

Sociodemografické údaje rodin

	Věk	Věk matky při narození 1. dítěte	Vzdělání	Počet dětí	Věk dětí
Rodina 1	39	28	SOU	3	4, 7, 11
Rodina 2	34	28	SŠ	3	1, 4, 6
Rodina 3	32	24	SŠ	3	2, 6, 8
Rodina 4	34	25	SŠ	3	4, 6, 9
Rodina 5	34	23	VŠ	4	1, 2, 9, 11
Rodina 6	40	21	SŠ	4	1, 7, 16, 19
Rodina 7	35	22	SŠ	4	4, 7, 8, 12
Rodina 8	39	22	VŠ	5	4, 5, 11, 15, 17
Rodina 9	38	24	SŠ	5	2, 8, 10, 12, 14
Rodina 10	37	24	SŠ	5	2, 5, 7, 10, 13

Dle statistických údajů se zvyšuje věk matek při porodu prvního dítěte, kdy průměrný věk činí 29,7 let. Se zvyšujícím se věkem matky při narození prvního dítěte klesá počet dětí vyššího pořadí (ČSÚ, 2011). V tomto výzkumném souboru není ani jedna matka, která by dosahovala stanovené věkové hranice. Věk matek při narození prvního dítěte se pohyboval v rozmezí 21–28 let. Dvě matky měly 28 let, když se jim narodilo jejich první dítě. Statistika také udává, že se vzrůstajícím vzděláním ženy klesá počet dětí, kdy si žena nejprve buduje svou profesní kariéru. Na tomto výzkumném souboru se toto nepotvrzuje.

1. Hlásíte se k nějakému náboženství? Pokud ano, jaký má náboženství vliv na Vašem rozhodnutí mít více dětí?

Přestože všechny rodiny odpověděly, že se hlásí k nějakému náboženství, téměř polovina rodin uvádí, že počet dětí nebyl přímo ovlivněn příslušností k církvi, nebo vliv náboženství tyto rodiny nepozorují.

„Náboženství nemá vliv na mém rozhodnutí.“ (Rodina 7)

Čtyři rodiny přiznávají, že částečný vliv náboženství na počet dětí spatřují.

„Ano, jinak by bylo pohodlné mít jen jedno (také bych neuvažovala o potratu)“. (Rodina 1)

„...Náboženství zřejmě vliv mělo, ale spíše ve smyslu doživotní výchovy, postojů, orientace...“ (Rodina 4)

„Vliv má, ale není hlavní při našem rozhodování“. (Rodina 6)

„Ano, křesťanské, katolické náboženství. Chtěla jsem mít vždy velkou rodinu, nehledě na náboženství, ale určitě podvědomě to částečný vliv na mém rozhodnutí mělo, si myslím.“ (Rodina 10)

Dvě rodiny nedokázaly posoudit vliv náboženství, rozhodnutí mít více dětí pramenilo spíše z jejich vnitřního přesvědčení.

„Jsme katolíci, ale nemám pocit, že bychom chtěli mít velkou rodinu proto, že jsme věřící. Určitě je však náš světonázor formován naší vírou, takže se pohybujeme ve společnosti, která pokládá za normální a pěkné a přínosné mít víc dětí“. (Rodina 3)

„Hlásíme se k římskokatolickému náboženství. Nevím, jestli má náboženství vliv na rozhodnutí mít více dětí. Ale moc nás baví vychovávat děti a pozorovat, jak rostou a dostávají rozum.“ (Rodina 9)

2. Jak vnímá vaše okolí to, že máte více dětí? S jakými názory či postoji jste se setkali? (kladnými i zápornými)

Ohlas společnosti, respektive blízkého okolí, se kterým rodiny přišly do kontaktu, je často bipolární. Od upřímného obdivu a kladného ohlasu až po negativní stanoviska týkající se převážně finančního zabezpečení rodiny. Přesto se najdou názory neutrální, kdy okolí počet dětí neřeší.

„Párkrát nám říkali, že jsme odvážní, spíše překvapení, jinak jsme neměli problémy nebo připomínky.“ (Rodina 1)

„Otázka je, co si kdo myslí doopravdy. Někdo se v němém úžasu diví, jiní, že na dnešní dobu mít tolik dětí je odvaha nebo také šílenství. Někdo ze srandy prohodí, že to musí bavit nebo také postoj bez komentáře, pouze oči v sloup.“ (Rodina 10)

„Setkáváme se spíše s neutrálními názory. Nejsme v okolí jediní, kteří mají pět dětí. Ty negativní se týkají většinou toho, že dojdeme stát na sociálních dávkách.“ (Rodina 9)

„... Bezdětní či rodiče, co mají jedno nebo dvě děti nechápavě, s údivem, vzhledem k současné době, starší lidé vyjadřují pochyby o existenční budoucnost...“ (Rodina 2)

„... Okolí více sleduje, jak jsou děti oblečené, co jim koupíme, kolik kapesného dostanou“.
(Rodina 5)

3. Využíváte pomoc člena z širší rodiny na péči o děti či domácnost? Pokud ano, jak často a konkrétně s jakou pomocí?

Asi polovina rodin udává, že pomoc z širší rodiny využívají výjimečně, pokud ano, převážně je to babička, občas i dědeček, a to z důvodu hlídání dětí nebo vyzvedávání dětí z kroužků. Ostatní rodiny babičky průběžně využívají dle aktuální potřeby, také převážně co se týče hlídání dětí nebo vyzvedávání dětí ze školky či školy.

„Babičku na pohlídání dětí, když jdu se synem na hokej na trénink, abych je nemusela brát všechny, nebo jede babička, když není manžel doma. Nebo když jdu s někým k doktorovi nebo na rodičák...Dědu na vyzvednutí syna z hokeje.“ (Rodina 10)

„...Dědeček děti hlídá nejmladšího syna, dvakrát týdně dvě hodiny.“ (Rodina 9)

„Babičky! Jednu máme v sousední vesnici a v důchodě. Má ruku nastavenou k pomoci, kdykoli potřebujeme. Nepotřebujeme moc často, spíše pomáhá jednou, dvakrát týdně s doprovodem starších dětí ze školy a školky, ale je uklidňující vědět, že máme pomocníka v záloze. Druhá babička ještě pracuje, ale v rámci svých možností je také velice ochotná pomoci kdykoli.“ (Rodina 3)

4. Vyskytla se ve Vaší rodině nějaká sociální událost (např. narození dítěte, ztráta zaměstnání, nemoc...), která by znamenala významnou změnu v chodu domácnosti? Pokud ano, jakým způsobem ho ovlivnila?

Většina dotázaných nezpozorovala, že by se v rodině vyskytla nějaká mimořádná událost, která by významně ovlivnila provoz domácnosti. Ve dvou rodinách se objevila nemoc dětí, jež znamenala především adaptaci celé rodiny na stávající situaci, která vyžaduje od jednotlivých členů rodiny větší respekt, vzájemnou pomoc, ochotu. V jedné rodině přišlo na svět dítě o 2 měsíce dřív, což mělo za následek především organizační změny a zapojení jednotlivých členů do chodu domácnosti.

„Starší dceři v šesti letech diagnostikovali epilepsii, slabší změna nastala v přizpůsobení se problému – musíme hlídat, aby při plavání měla dozor, nesmí cvičit ve výškách, hlavně musí brát pravidelně léky.“ (Rodina 1)

„Ano, při pobytu v nemocnici se synem se o děti staral manžel a babičky. Děti se více zapojovaly v chodu domácnosti...“ (Rodina 6)

Jedna rodina odpověděla narození dítěte ve třetím pořadí, kde se projevila změna v adaptaci na novou situaci.

„Narozením třetího dítěte jsme se posunuli do nějakého jiného "levelu" – všechno je tak nějak více "ve velkém". A pak určitě zjištění epilepsie u nejmladšího syna – vyžaduje to ode všech více ohledů a potřebu více dodržovat režim, než tomu bylo u mladších sourozenců.“ (Rodina 3)

5. Jak vnímáte finanční situaci v zabezpečení provozu domácnosti? (výdaje za potraviny, oblečení, zájmové kroužky, dopravu, energii apod.)

Rodiny většinou vnímají finanční náročnost v oblasti výdajů převážně za potraviny, které se navíc neustále zvyšují. Další peněžní položky pokrývá provoz domácnosti. Oblast, kde se náklady zatím příliš nezvyšují, je oblečení, které děti často „dělí“ po sobě.

„Náročné... více lidí, více nákladů. Zatím velké výdaje za kroužky nemáme. Nejsme schopni nic našetřit. Hodně se utratí za jídlo plus obuv, oblečení nosí děti po sobě. Snažíme se chodit často pěšky, omezujeme jízdu autem (jsme ve městě).“ (Rodina 1)

„Je to finančně náročné a výdaje se neustále zvyšují.“ (Rodina 7)

„Tak to už je trochu horší, zvláště když se sejde najednou více výdajů – hlavně ty větší částky. Největší výdaje jsou jinak za potraviny. Zachovalé oblečení nosí děcka po sobě. Když to jde, chodíme pěšky.“ (Rodina 10)

„Z ruky do úst, ale vždycky to nějak vyšlo.“ (Rodina 4)

V rodinách s malými dětmi, kdy matka pobírá rodičovský příspěvek, se objevuje odpověď, která zřetelněji vnímá situaci, kdy je hmotné zabezpečení rodiny závislé pouze na jednom příjmu.

„Větší výdaje ve všech oblastech, finance jsou závislé víceméně na jednom příjmu.“ (Rodina 5)

Přestože je finanční situace rodin s více dětmi náročná, je vnímána i více pozitivně.

„Se skromností si můžeme koupit všechno, co potřebujeme.“ (Rodina 9)

„Výdaje zatím nejsou extrémní. Za oblečení, kroužky, zatím příliš nevydáváme. Potraviny hodně využíváme ze zahrady. Velké výdaje máme za výlety...Za všechno se zaplatí hodně, ale nouzi nemáme.“ (Rodina 6)

„Vzhledem k nízkému věku dětí zatím nedochází k výrazným finančním výdajům. S přibývajícím věkem počítáme s většími nároky.“ (Rodina 2)

„...zatím jsou děti malé, tak to nějak jde. Samozřejmě že všechno stojí spoustu peněz, ale my jsme docela skromní...Radíme se určitě do chudší vrstvy společnosti, s hypotékou nám pomáhají tcháni a před výplatou vždy vytrépané kapsy, ale hladem nejsme. Jsme docela spokojeni.“ (Rodina 3)

6. Jakým způsobem, pokud vůbec, by podle Vás měl stát podporovat rodiny s dětmi? (např. oblast státního sociálního zabezpečení) Uvítali byste nějaké změny?

Rodiny se většinou shodnou na podobných formách podpory rodiny od státu. Jde zde převážně o podporu ve formě přídatků na děti, kdy shodně hodnotí, že ne všechny rodiny na ně mají nárok. Vyskytuje se zde také podpora bydlení a příspěvky na vzdělávání dětí.

„Přídatky na děti, by mohlo dosáhnout více rodin, podpora – udržet děti na studiích, také bylo dobré porodné – na pořizování vybavy pro dítě, byly by dobré úvěry na bydlení.“ (Rodina 1)

„Myslím si, že stát rodiny s dětmi svým způsobem podporuje – přídatky na děti, ale ne každý na ně dosáhne, kdyby byly vyšší, vůbec bych se nezlobila. Porodné? Stát nemusel „krouhnout“. Od státu příspěvky na další vzdělávání – školné, učební pomůcky.“ (Rodina 10)

„V dnešní době chybí motivace mít více dětí. Stát neustále snižuje různé přídavky a z toho důvodu má hodně rodin pouze jedno dítě. Uvítala bych větší finanční podporu od státu, když se neustále zdražuje.“ (Rodina 7)

„Stát by měl k porodnosti motivovat a odměňovat důstojnou výší porodného a přídavek na děti stanovenou nezávisle na ostatních příjmech rodiny. Přídavky na děti prezentované jako sociální dávka jsou nedůstojné, ponižující pro rodiče, děti a pro celou společnost demotivující.“ (Rodina 6)

Maminky na mateřské dovolené by uvítaly práci na zkrácený úvazek, kdy návrat a zařazení do pracovního poměru z mateřské dovolené je mnohdy obtížný.

„...měl by podporovat práci na zkrácený úvazek nebo práci z domu...“ (Rodina 9)

„Moc se nám nelíbí způsob, jakým podporuje stát ženy na RD, taky s výhledem na končící rodičovskou dovolenou se s obavami dívám na možnosti mého budoucího zaměstnání. Mělo být více zkrácených úvazků, příp. i nějaká podpora pro ženy dětí do např. 6–7 let, které zůstávají v domácnosti. Nedokážu si dost dobře představit ženu, která má pět dětí, ty menší ve školce a ona se vrací z práce v 17.30. Jak může taková rodina fungovat?“ (Rodina 3)

Pro rodiny je významná podpora státu i v oblasti daňového zvýhodnění, služeb a podpory finanční, která se projevuje nejčastěji formou rodinných slev a vstupného.

„... uvítala bych daňové zvýhodnění...“ (Rodina 8)

„...příspěvky na studium, rodinné vstupné, příspěvky na sportovní aktivity dětí, vyšší finanční ohodnocení rodičů pečujících o děti na rodičovské dovolené, a taky lepší platební podmínky živatele rodiny.“ (Rodina 2)

„Stát by měl poskytovat větší finanční, ale i morální podporu, to znamená měnit klima ve společnosti, aby se například rodinným vstupným nemyslelo 1–2 dospělí plus 1–2 děti. Také bych uvítala větší podporu polovičních a částečných úvazků nebo rodičů přivydělávajících si jako osvě při péči o předškolní a mladší školní děti.“ (Rodina 4)

„...uvítali bysme větší investice v budování například školek a zařízení pro rodiny s dětmi.“ (Rodina 5)

7. Jak tráví děti volný čas? (zájmové činnosti, aktivity sportovní, kulturní apod.) Jak často? (frekvence)

Z odpovědí na tuto otázku vyplynulo, že děti navštěvují různé zájmové kroužky, převážně sportovní, kulturní a hudební. Volnočasové aktivity jsou zastoupeny úměrně věku dětí, kdy předškolní děti tráví čas většinou volnou hrou se sourozenci či kamarády.

„Starší dcera chodí 1x v týdnu do dramatického kroužku, mladší jednou týdně na flétnu. Nejmladší dcera nemá kroužky.“ (Rodina 1)

„Nejstarší dcera chodí 2x týdně na tancování (M-style) a 2x týdně na ZUŠ na flétnu, mladší navštěvuje T-ball, odpoledne v družině má flétnu, jednou týdně má tři vyučovací hodiny výtvarný kroužek v lidovce, starší syn 3x týdně trénuje ve sportovním klubu Horácké Slávii.“ (Rodina 10)

„Nejstarší chodí na floorball, dvě hodiny za 14 dní, příležitostně jezdí na kole, pak má nějaké aktivity s ministranty a počítač... Dvanáctiletý syn v podstatě totéž plus skaut, ale florbal má vlastně každý den. Dcera hraje na flétnu hodinu týdně a pak má cvičení v Orlu. Jarda taky aktivity s ministrantama. Nejmladší, té jsou dva roky, ta je ještě malá.“ (Rodina 9)

„Starší chodí do ZUŠ na hodiny flétny, oba ministrují, hrají floorball a chodí do Orla cvičit. Další kroužky zatím neplánujeme – nemáme rádi, když mají děti volný čas plný předem daných aktivit, byť vítaných a oblíbených. Ve skutečném volnu si hrají doma, na dvoře, na zahradě, chodíme na hřiště, do lesa, v létě na koupaliště, v zimě na sánky, za kamarády...ve společnosti našich přátel, kteří mají také děti, s prarodiči,...S nejmladším občas navštěvují místní mateřské centrum... cvičení s batolaty a divadélko.“ (Rodina 3)

„Nejmladší spíše volnou hrou. Prostřední chodí do baletu, folklorního kroužku, flétničky a dramatického kroužku – vše 1x za týden asi 45 minut, takže také dost času tráví volnou hrou doma nebo před domem, sama, se sourozenci nebo s kamarády. Nejstarší chodí do sportovního kroužku, do folklorního kroužku, do skautu, do hasiče, na ministrantská setkání a do floorballu – vše 1x týdně nebo 1x za 2 týdny a vše kolem jedné hodiny času.“ (Rodina 4)

8. Jakým způsobem využívá volný čas celá rodina? (víkendy, dovolená apod.)

Ve všech rodinách se objevuje realizace trávení volného času „pospolu“, buď doma nebo formou procházek do přírody a nejrůznějších výletů (návštěva hradů, zámků, kulturních akcí), návštěva přátel, kempování, společné sledování pohádek, turistiky, plavání,

lyžování, bruslení či jízdy na kole, ale také rodinné tábory a rekreační sporty. Jako společná činnost se objevuje práce na zahradě nebo hraní společenských a stolních her.

„Jezdíme na rodinné výlety do přírody, chodíme na procházky, navštěvujeme dětská hřiště, no a doma, tak nějaké společenské hry, v zimě lyžování, teda ne na horách.“ (Rodina 1)

„Tak plavání v krytém bazénu i nějaká společenská hra nebo návštěva. O sobotách jsme většinou doma – úklid, vaření, za pěkného počasí jsme na zahradě. V neděli chodíme na procházky do přírody, ..., na výlety moc nejezdíme, jednou za rok jedeme v létě na dovolenou na hory nebo k moři.“ (Rodina 10)

„... Víkendy u nás většinou probíhají v závislosti na ročním období. To znamená v teplém období se o sobotách snažíme spravovat náš starý dům a věnujeme se pracem okolo domu a zahrady, přičemž děti se podle svých sil zapojují a hrají si okolo nás. V neděli chodíme do kostela, je den volna, vycházek, zábav, návštěv a účastí na nejrůznějších akcích, které pořádají různé spolky ve vesnici.“ (Rodina 3)

9. Máte čas sami pro sebe? (bez dětí) Jak ho využíváte?

U mnohých odpovědí se zrcadlí spíše záporná odpověď, pokud rodiče mají volný čas, tráví ho většinou každý po svém, ve společném čase se věnují kultuře, sportu. Při výjimečných příležitostech si zajdou na večeři nebo do kina.

„...Málokdy, chodím na kávu s kolegyněmi, sedím u počítače nebo si čtu. Manžel sportem.“ (Rodina 1)

„Manžel má čas večer, chodí 2x týdně na hokej, po sezoně hraje fotbal. Já mám čas tak akorát večer, když všichni usnou...to třeba pletu nebo se dívám na televizi, čtu...Takže prakticky čas žádný.“ (Rodina 10)

„Studuji vysokou školu a jiný čas nemám.“ (Rodina 9)

„Společný čas pro sebe využíváme společnými aktivitami.“ (Rodina 8)

„Málo, vzhledem k nízkému věku dětí, jsou zatím více závislé na naší péči a na nás. Čas využívám na koníčky jako kreativní tvoření, fotografování, četba, televize, procházky se psem.“ (Rodina 2)

„Čas pro sebe bychom získali, kdybychom děti odložili k babičkám. Což se nám moc nechce, je nám po nich smutno. Takže naše jsou večery a sem tam odpoledne na nákupech a podobně. Toto se zřejmě změní, až děti povyrostou, zatím s tím problémem nemáme, skutečně jsme rádi, když jsme všichni spolu.“ (Rodina 3)

„Každý sám ano, i když poměrně skromně. Společně málo, ale najde se. Večer ho využíváme povídáním, nebo jen tak „bytím pospolu“, nebo každý sám, svými koníčky. A občas se podaří odjet na víkend spolu, nebo každý sám (to častěji, kvůli hlídání dětí).“
(Rodina 4)

10. V čem vidíte pozitivní stránky vícedětné rodiny a v čem spíše negativní?

V kladných, pozitivních stránkách výpovědí rodičů se projevuje názor, že se člověk necítí sám, starší sourozenci pomáhají s výchovou mladších, je zde zřetelný aspekt výchovy ke vzájemné pomoci, učení se toleranci, děti se učí dělit o věci, čas a prostor. Učí se mezilidským vztahům a utvářejí si základy hierarchie životních hodnot. Významná je také výchova, která pramení ze zkušenosti.

Negativa jsou často spojována s větším hlukem, méně soukromí, osobního prostoru a většími finančními nároky.

„Musíme spolu komunikovat, když je problém, neschováme se před sebou, děti se učí dělit...“ (Rodina 1)

Pozitivum bych viděla ve vzájemné pomoci jeden druhému, větší zábava, legrace, na druhou stranu větší starosti, nervy, hlučnost, větší finanční výdaje. Vše se násobí pěti.“
(Rodina 10)

„...žádné negativní nevidím, snad jen u doktora jsem častěji než jiní.“ (Rodina 4)

„...nedochází k jedináčkovství, každé dítě si musí svůj prostor vybojovat a sebeprosadit se.“ (Rodina 8)

„Děti jsou nuceny více ustupovat, dělit se, komunikovat a řešit spory. Musí být ohleduplní, nemyslí jen na sebe. Pro děti je to dobrá škola do života. Negativa – mnohdy neovladatelná smečka, někdy málo času, hlavně na úklid, problém s hlídáním všech, aby se neztratily, méně individuálního času pro jednotlivé děti.“ (Rodina 6)

„Jako pozitivní shledávám více radosti, zkušeností, větší opora, rozmanitost a také více pomocníků. Každý člen obohacuje rodinu svými schopnostmi a vědomostmi. Negativní – více starostí, méně času, náročnější organizace, méně klidu a větší finanční výdaje.“
(Rodina 2)

„Dobré je všechno – nikdy tu není nikdo sám - a to je zároveň i největší mínus.“

Z praktického hlediska – všechny věci, které jsou potřeba pro děti, opravdu velice využijeme - hračky, oblečení, kočáry, nočníky.... Je pěkné vidět, že když uvařím jeden oběd,

nakrmím naráz tolik lidí. Praktické nevýhody – tři děti jsou docela finančně náročná záležitost, a to ještě děti nejsou velké a na školách. Pečovat a zabezpečit pět lidí vyžaduje spoustu práce, prostorné auto, znamená to spoustu krámů a oblečení v domě – to mě obzvlášť stresuje, na chodbě nám letos v zimě visí 15 bund a obrovský koš plný čepic a rukavic!!! Ale hurá, že jsme jich tolik podědili !!! A jinak - je krásné vidět v noci, když jdu spát, ty plné postýlky – máme pocit, že jsme skutečně velmi bohatí !!! Taký si užijeme spoustu radosti a lásky. Děti si spolu velice vyhraji, zejména ti dva starší jsou nerozlučná partička.

A na druhou stranu – pořád se tu někdo dohaduje, mluví, zpívá, rozhazuje věci, je třeba někomu odpovídat, cvičí na flétnu, dívá se na televizi, hádá se, křičí, brečí – zkrátka nikdy nejsem sama.“ (Rodina 3)

„Jako pozitivní – je více radosti, větší stmelení, lepší průprava pro život, více lásky, více tolerance, větší naplnění života podstatnými věcmi.“ (...) „Negativní, no, více hluku, nepořádku, špinavého prádla, méně místa, méně volného času pro rodiče (zatím), větší nároky na auto, či přepravu kamkoli.“ (Rodina 4)

11. Jak funguje ve Vaší rodině dělba prací? (pomoc manžela, manželky, dětí)

Práce v domácnosti jsou většinou rozděleny dle aktuálních možností a schopností všech členů domácnosti, děti úměrně věku pomáhají s drobnějšími pracemi a úkoly v domácnosti. Někde se projevuje i tradiční dělba ženské a mužské práce.

„Řekla bych, že nemáme striktně rozdělenou práci na mužskou a ženskou. Manžel klidně uvaří, uklidí, vysaje, když je třeba. Do menších domácích prací zapojujeme i děti.“ (Rodina 10)

„Ten, kdo má zrovna čas, dělá, co je potřeba. Děti mají pravidelné služby na pomoc v kuchyni. V sobotu se všichni podílejí na úklidu společných prostor.“ (Rodina 9)

„Dobře. Manžel chodí do zaměstnání, pomáhá s péčí o děti, zahradu a různé mužské práce. Já se starám o děti, domácnost, zahradu, snažíme se zapojit děti do drobných domácích prací.“ (Rodina 2)

„Vzhledem k tomu, že jsem doma, starám se o domácnost lvím podílem já. Muž vydělává peníze, ale po práci rád a se samozřejmostí přiloží ruku k dílu nebo se věnuje dětem, abych já měla volné ruce. Také velice často nakupuje, a pokud mu to čas v zaměstnání dovolí, účastní se vožení dětí do školy, na kroužky atd. A pak samozřejmě dělá typické chlapské práce okolo domu, co jsou potřeba.“ (Rodina 3)

„Tatínek vydělává a stará se o většinu „mužských“ prací plus pomáhá s vařením a péčí o děti. Maminka přivydělává a stará se o převážnou většinu chodu domácnosti a starostí o děti.

Děti mají na starost svoje školní povinnosti – přiměřeně k věku a každý postupně dostává i pravidelné domácí úkoly v domácnosti – také přiměřeně věku. A tyto úkoly i nároky na pomoc doma se postupně zvyšují, tak aby v pubertě převzali částečnou starost o domácnost od rodičů.“ (Rodina 4)

„...Děti mají svoji práci (vysávání, utírání prachu, úklid myčky) rozdělenou a v ní se střídají, manžel pomáhá, pokud je doma.“ (Rodina 5)

12. Jak obnovujete Vaši fyzickou a psychickou sílu?

Fyzickou a psychickou sílu rodiny obnovují obdobně, buď odpočinkem, četbou, procházkou, muži často sportem nebo sledováním televize, ženy setkáním s přáteli a kamarádkami, četbou knížky nebo také spánkem, pohybem, výlety, sportem nebo modlitbou.

„...setkání s přáteli, mazlím se s dětmi nebo si dám něco dobrého. Pracuji daleko od pracovního místa, abych se mohla projít.“ (Rodina 1)

„Toť otázka – fyzickou sílu neustálou prací kolem domu. Psychickou snad možná někdy dobrou knížkou, rozhovory s kamarádkami, v létě pobytem na zahradě...“ (Rodina 10)

„Špatně – možná kvůli špatné organizaci času, možná kvůli závislosti dětí a manželově zaměstnání, dělá na směny. Jinak četbou, návštěvou přátel, pěkným filmem, jízdou na kole nebo cvičením.“ (Rodina 2)

„Jak jsem odpověděla v minulé otázce - nabíjí nás čas prožitý spolu, obyčejné dny, kdy se nic neobyčejného neděje, pracovní soboty, neděle v lese nebo na Dni dětí na místním hřišti. Nebo na dovolené. A nejdůležitějším motorem našeho bytí je víra v Boha.“ (Rodina 3)

„Tichem. Prací, která zůstane v nezměněné podobě na rozdíl od údržby domácnosti, to znamená něco vytvořit...“ (Rodina 4)

„Práce s dětmi mě baví a nevyčerpává. Mám zahradu, ve které pěstují zeleninu a ovoce. Učím na malý úvazek ve škole.“ (Rodina 9)

13. Kdybyste měli znovu možnost se rozhodnout, kolik dětí byste měli?

Sedm rodin se shodlo, že pokud by měly znovu možnost se rozhodnout, chtěly by stejný počet dětí.

„Tak jako před 12ti lety, když jsme se brali, 3 až 4.“ (Rodina 3)

„Nic bychom neměnili.“ (Rodina 6)

„Člověk se může rozhodnout mít dětí hodně, ale ne vždy to může vyjít. Takže bych to nechala tak, jak to je a do žádného přemýšlení a znovurozhodování bych se raději nepouštěla.“ (Rodina 10)

Ve dvou případech by uvítaly i více dětí, nebo by o této možnosti uvažovaly.

„Poslední dvě děti přišly neplánovaně, ale nikdy bych se nerozhodla jinak. Dokonce bych brala ještě další děti.“ (Rodina 9)

„Tři, možná čtyři.“ (Rodina 2)

Pouze jedna rodina by se rozhodla mít méně dětí.

4.5 Vyhodnocení výzkumu

Jak vnímají rodiny zařazení ve společnosti?

Všechny rodiny jsou náboženského vyznání. Téměř polovina rodin uvádí, že přímý vliv náboženství na počet dětí nepozorují, čtyři rodiny přiznávají, že vliv spatřují, ale spíše co se týče vzorců chování, životních postojů a hodnot. Dvě rodiny nedokázaly posoudit vliv náboženství na jejich rozhodnutí o počtu dětí. Motivace mít děti spíše pramenila z jejich vnitřního přesvědčení.

Lidé, se kterými se rodiny setkaly, se v názorech na počet dětí v rodině liší. Setkávají se s kladnými, pozitivními postoji, kdy lidé obdivují spíše jejich odvalu. Negativní stanoviska se týkají především osob, které mají jedno nebo dvě děti, promítá se zde otázka hmotného zabezpečení vícedětných rodin. Rodiny se také setkaly s neutrálními postoji, a to převážně od lidí, jež mají stejný nebo obdobný počet dětí, a jsou tedy s celkovou situací vícepočetné rodiny obeznámeny.

Jaká je existenční realita rodin?

Všechny rodiny se shodují na finanční náročnosti v chodu domácnosti, kdy nejvyšší výdaje jsou převážně za potraviny a provoz. Je evidentní, že náklady spojené s výchovou a výživou úměrně rostou s počtem dětí, ale také s jejich věkem. Přes finanční náročnost rodin je otázka hmotného zabezpečení vnímána také pozitivně, a to ve smyslu individuální spokojenosti se současnou situací a svým životním stylem.

Pozitivní aspekty vícedětné rodiny se projevují především ve schopnosti vzájemné komunikace, učení se toleranci, respektu, ochoty pomoci druhým, učení se dělit o věci, čas a prostor. Kladné stránky rodiny také shledávají ve sdílení životních radostí a zkušeností. Co se týče výchovy dětí, mají lepší základ pro budoucí život ve vytváření mezilidských vztahů a životních hodnot. Negativní stránky jsou spojovány převážně s nedostatkem času, množstvím hluku, nepořádku, stresu či náročnější organizací dne.

Dle odpovědí rodičů by stát rodiny s dětmi rozhodně podporovat měl. Způsoby této podpory by rodiny upřednostnily zejména v oblasti přídatků na děti, příspěvků na jejich vzdělávání a ve sféře služeb, především rodinného vstupného, které je většinou společností aplikováno pro rodiny se dvěma dětmi. Jako vhodnou formu finanční podpory vidí v daňovém zvýhodnění. Aby mohly matky vracející se z mateřské dovolené sladit pracovní a rodinnou roli, upřednostnily by práci na zkrácené úvazky.

Jaká je realizace denního života rodin?

Polovina rodin uvádí, že využívá podporu prarodičů, kteří jim pomáhají s hlídáním dětí, dopravy do zájmových kroužků a vyzvedávání dětí z předškolního nebo školního zařízení. Je zde také zřejmá finanční pomoc prarodičů.

V každé rodině občas vznikne určitá sociální událost, která znamená dočasné nebo trvalé změny v chodu domácnosti, ať už se jedná o narození dítěte, změnu či ztrátu zaměstnání nebo nemoc. Na vzniklé situace, ve kterých v rodinách došlo, se členové rodiny postupně adaptovaly a nevznikly zde výrazné změny, které by znamenaly vážné negace v soudržnosti rodiny.

Co se týče dělby práce v rodině, ve většině rodin se uskutečňuje na základě schopností a aktuálních možností jednotlivých členů domácnosti, včetně dětí, které jsou do běžných domácích prací zapojovány dle svého věku. Na dělbu práce v rodině má vliv i to, jestli je matka dětí na rodičovské dovolené, kdy běžné práce v domácnosti jsou především v jejím režimu. V případě zaměstnání obou rodičů jsou domácí práce rozděleny dle časových možností rodičů.

Co se na početnější rodině projevuje jako negativum, je bezesporu nedostatek času rodičů. Z rozhovorů vyplynulo, že volného času se rodičům spíše nedostává, vyskytuje se pouze sporadicky. V rámci řádné péče o děti je tedy důležitá i péče o partnerský vztah a péče o sebe. Fyzickou a psychickou sílu obnovují rodiče dle svého individuálního zaměření, ale i možností. Volný čas pro rodiče je nesmírně důležitý pro udržení zdravé, fungující rodiny. Potřebují načerpat nové síly, aby se cítili dobře, aby byli zdraví, odpočatí, a tak mohli dávat dětem vše, co potřebují.

Volný čas dětí je plnohodnotně naplněn sportovními, kulturními i hudebními zájmy. Přestože se jedná o rodiny s více dětmi, mají děti v těchto rodinách možnost a také dostatek prostoru pro realizaci volnočasových aktivit.

Přes všechny výše uvedené atributy vícedětné rodiny, přes všechny negativa, nároky a úskalí, které vícedětná rodina přináší, by se většina rodičů rozhodla pro stejný počet dětí, u dvou případů i počet vyšší.

ZÁVĚR

Rodina plní nezastupitelnou úlohu při začleňování jedince do společnosti. V rodinném společenství se formují postoje k ostatním lidem, k práci, společnosti, vytváří se základní vzorce chování a hodnotová orientace člověka. Nejdůležitější funkcí a smyslem rodiny je řádná výchova dětí v bezpečném, harmonickém prostředí, které je důležité pro zdravý vývoj osobnosti dítěte. V současné společnosti se však zakládají rodiny programově bezdětné, těhotenství je uměle přerušováno, vzrůstá počet neúplných rodin. Prognóza vývoje rodin je tedy nejistá. Žena má dnes rovnoprávné postavení ve všech sférách veřejného života, kdy v mnohých rodinách není živitelem pouze muž, ale oba se podílejí na materiálním zabezpečení rodiny. To ovšem předpokládá slučitelnost rodinné a pracovní oblasti tak, aby rodina mohla fungovat a plnit své výsadní funkce.

Zájmem společnosti by měla být stabilní, fungující rodina, kdy děti potřebují a mají ke svému vývoji dostatečné citové zázemí. Kontrastuje to s představou takové úrovně systému státního sociálního zabezpečení rodin, který by zajistil vhodné podmínky, jež by motivovaly rodiče mít děti a zabezpečily jejich důstojnou existenci. V tomto kontextu jsou však prozatímní opatření spíše kontraproduktivní.

Faktory, které ovlivňují počet dětí v rodině jsou závislé na hodnotové orientaci rodiny, vyznávání životního stylu, souvisí s rodinným zázemím a tradicemi, současnými životními podmínkami a materiálním zabezpečením. Význam má také profesní dráha jednotlivců a názory a představy týkající se manželství a rodičovství. Samostatnou kapitolou je otázka bydlení, jeho dostupnost, především pro mladé rodiny s dětmi. Je zde kladen důraz na finanční hledisko nejistoty zaměstnání a profesního uplatnění. Materiální zabezpečení stojí téměř na stejné úrovni jako potřeby harmonického soužití a vzájemného poznání. Současné rodiny jsou spíše orientované na „mít“, místo na „být“.

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat kvalitu života rodin se třemi a více dětmi v různých oblastech rodinného prostředí, jejich životní hodnoty, postoje a zájmy. Dalším aspektem bylo posouzení úrovně výchovy v kontextu vícedětné rodiny a možnosti a realizace trávení volného času.

Z uvedeného výzkumu vyplývá, že kvalita života ve vícedětných rodinách z hlediska sociálně-pedagogického je na dobré úrovni, především v oblasti mezilidských

vztahů, kdy velká rodina přináší člověku mnoho pozitivních aspektů, člověk se zde učí vzájemnému porozumění, pomoci, respektu, toleranci, ale také trpělivosti a vytváření životních hodnot. Ve velké rodině se jedinec učí dělit o čas, prostor i věci, učí se sebezprosat a vydobýt si své místo. Přítomnost sourozenců v rodině představuje důležité socializační činitele. Na stejné úrovni stojí vědomí odpovědnosti k sobě samému i k druhým. Přestože je v rodině více dětí, každé dítě má možnost a čas věnovat se svým hudebním, kulturním či sportovním aktivitám.

Kde se na početnější rodině projevují spíše negativní aspekty, je náročnější finanční situace spojená s vyššími výdaji za potraviny, dopravu, úhradu zájmových aktivit. Je evidentní, že náklady na výchovu a výživu dětí úměrně rostou s počtem dětí v rodině. Dalším hlediskem je volný čas rodičů, který se projevuje jako nedostatečný. Navzdory těmto negativům si dovoluji říct, že v těchto rodinách je hodnotová orientace rodičů zaměřena především na hodnotu dítěte a mezilidských vztahů než na materialistické vidění světa.

Jelikož se nejednalo o reprezentativní vzorek, ale o specifický soubor, nelze výsledky zobecnit na celou populaci.

Tato práce by mohla posloužit jako podnětný a doplňující materiál pro zkoumání rodin s více dětmi z hlediska sociálně-pedagogického, a to s ohledem na skutečnost, že problematika vícedětných rodin je v dnešní společnosti specifická, a také s návazností na společenskou transformaci a rychlý ekonomický rozvoj.

Její dílčí přínos spatřuji v možném využití dostupných informací rodičům s více dětmi, které se podobnou problematikou zabývají a uvítali by poznatky obdobného charakteru.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FiF UKB, 2005. 250 s. ISBN 978-80-969944-0-3.

BECK, U. *Riziková spoločnosť. Na ceste k inej moderně*. Přel. Otakar Vochoč. 1. vyd. Praha: Slon, 2004. ISBN 80-86429-32-6.

BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Přel. Eliška Neckařová. 4. vyd. Praha: Portál, 2011. 136 s. ISBN: 978-80-262-0032-1.

BIDDULPH, S. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Přel. Jana Pištorová. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. 144 s. ISBN 978-80-7367-864-7.

ČERMÁKOVÁ, M., MAŘÍKOVÁ, H. et al. *Proměny současné české rodiny: Rodina-gender-stratifikace*. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-93-1.

DRAGOMIRECKÁ, E., ŠKODA, C. *Měření kvality života v sociální psychiatrii*. ČS Psychiatrie., 93, 1997, č. 8, s. 423-432.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Přel. Karel Balcar. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. 384 s. ISBN 978-80-7367-725-1.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Přel. Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HINTNAUS, L. *Člověk a rodina. Smysl a funkce rodiny*. 1. vyd. České Budějovice: JU ZF, 1998. 79 s. ISBN 80-7040-315-2.

JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 1. vyd., Praha: Portál, 2003. 232 s. ISBN 80-7178-749-3.

JILČÍK, T., ZAPLETAL, L. *Sociologie*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2008.

JŮZL M. *Základy pedagogiky*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2010.

KELLER, J. *Nedomyšlená společnost*. Brno: Doplněk, 2008. 130 s. ISBN 80-72-39-091-0.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, B., JŮZL, M., TANNENBERGEROVÁ, M. *Teorie výchovy*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-04-8.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, P. et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 1994. 94 s.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 279 s. ISBN 80-7178-774-4.

MATĚJÍČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJÍČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. 143 s. ISBN 978-80-262-0202-8.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Slon, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 384 s. ISBN 978-80-7367-502-8.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN: 80-247-1362-4.

MOŽNÝ, I. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-624-1.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

MUSELÍKOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z., VODIČKOVÁ, M. *Právo v sociální oblasti*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2012.

PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

PAYNE, J. et al. *Kvalita života a zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 630 s. ISBN 80-7254-657-0.

PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. 1. vyd. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-23-4.

PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1499-3.

PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. 45 s. ISBN 80-210-3469-6.

RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Slon, 2001. 265 s. ISBN 80-86429-01-6.

ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice*. Přel. Alžběta Syrovátková. 4. vyd. Praha: Portál, 2009. 136 s. ISBN 978-80-7367-634-6.

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. 6. revid. a doplň. vyd. Praha: Grada, 2010. 208 s. ISBN 978-80-247-3133-9.

SINGLY, F. de. *Sociologie současné rodiny*. Přel. Stanislav Štech a Ludmila Šašková. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 128 s. ISBN 80-7178-249-1.

SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido, 2004. 158 s. ISBN 978-80-7315-060-3.

SMAHEL, R. *Domov prožít – domov vytvářet*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995. 156 s.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.

SVOBODOVÁ, K. *Životní situace vícedětných rodin*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2007. ISBN 978-80-87007-68-6.

VAĎUROVÁ, H., MÜHLPACHR, P. *Kvalita života. Teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3754-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. 2. doplň. vyd. Brno: Print-typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.

VÍZDAL, F. *Sociální psychologie I*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2010.

ZÄHME, V. *Co by děti měly znát*. Přel. Hana Kendíková. 1. vyd. Praha: Rebo, 2005. ISBN 80-7234-420-X.

ŽIŽLAVSKÝ, M. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*. 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2003. 142 s. ISBN 80-210-3110-7.

ČSÚ. *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2011. Porodnost a plodnost* [online]. 2012 [cit. 2013-02-07]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/4007-12-r_2012.

Fórum sociální politiky, odborný recenzovaný časopis [online]. 2012, roč. 6 [cit. 2013-03-15]. ISSN 1803-7488. Dostupné z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/FSP_2012-01.pdf.

HÁK, T. et al. *Indikátory blahobytu: všechno, co jste kdy chtěli vědět o štěstí (ale báli jste se zeptat)* [online]. Praha: Zelený kruh, 2010 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/indikatory-blahobytu-2010.pdf>>.

JOCH, R. *Proč naše civilizace vymírá* [online]. 4. 1. 2009 [cit. 2013-02-07]. Dostupné z WWW: <http://www.obcinst.cz/proc-nase-civilizace-vymira/>.

MPSV. *Národní zpráva o rodině* [online]. 2004 [cit. 2013-02-08]. Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky* [online]. 2005 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf.

PAKOSTA, P. *Proč chceme děti: hodnota dítěte a preferovaný počet dětí v České republice* [online]. 2009 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/5b7a99c8c0f63834cd821d8ea66a7702837534ba_Pakosta_SC2009-5.pdf.

PALONCYOVÁ, J. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj* [online]. 2003 [cit. 2013-01-28]. Dostupné z WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/palon.pdf>.

TUČEK, M. et al. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1998, 159 s. ISBN 80-85950-45-6. Dostupné také z WWW: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/152_98-3wptext.pdf.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

WHO Světová zdravotnická organizace

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

ČSÚ Český statistický úřad